Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

FRESH-UP
ECONOMICS

Kaasaegne raha : Riik saab seda luua

– Sissejuhatus meie rahasüsteemi vastavalt kaasaegsele rahateooriale

Autor: Monika Stemmer, weltgewandt e.V.

See tekst põhineb kaasaegse rahateooria (Modern Monetary Theory - MMT) majandusteadlaste aastakümnete pikkustel uuringutel ning selles kasutatakse eriti bilansi perspektiivi, mida Dirk Ehnts kasutab oma raamatus "Kaasaegne rahateooria ja Euroopa makroökonoomika". Selle teksti ja autori tänapäevase rahateooria raamatu vahel on kattuvus, mille peaks Westend Verlag avaldama eeldatavasti 2022. aasta kevadel.

Sisukord

1. Ülevaade 3
Kaasaegne rahateooria kirjeldab meie rahasüsteemi selle praeguses seisus 3
Kaasaegne raha – 5 võtmepõhimõtet 3
2. Taustateave 7
15 küsimust teemasse süvenemiseks 7
1. Mis on Fiat raha eelised ja miks see nii stabiilne on?? 7
2. Millised on fiati valuuta piirid? 8
3. Miks on meil kahte liiki raha ja miks on erapankadel lubatud raha teenida? 9
4. Kuidas tagatisraha laenamise teel tekib? Ja kuidas see jälle kaob 10
5. Kas pank on rikas seetõttu, et sellega saab luua piiramatu hulga hoiuse raha? 11
6. Kui on kaks eraldi rahatsüklit - kuidas jõuavad valitsuse kulutused reaalmajandusse? 11
7. Millist osa mängivad valitsuse võlakirjad defitsiidikulutustes? 12
8. Kuidas valitsuse rahalooming kõige lihtsamal juhul välja näeb? Näiteks Kanadas? 13
9. Kanadast eurotsooni - kas valitsuse raha loomine on tõesti nii lihtne? 14
10. Kuidas haldab haavatav eurotsoon COVID-19 kriisi? 16
11. Miks pole valitsuse võlad teiste võlgadega võrreldavad? 17
12. Kas riigivõlad tuleb tagasi maksta? Kas need tuleks tagasi maksta? 18
13. Millal inflatsioon tõuseb? Ja miks on deflatsioon probleem? 19
14. Milline on selle teema uusklassitsism? Ja miks teeb krediidiraha nii suure vahe? 20
15. Rohkem kaasaegse raha teooriast (MMT)? 21
Sõnastik 23
MMT ja krediidiraha täiendavate edastiste uuringute jaoks 25
Viited 27
3. Koolitusmaterjalid 29

Tegevus 1 : Riigi asutamine koos 29
Tegevus 2: Arutelu, tulemuste kogumine ja kokkuvõte 31
4. Interaktiivne õppematerjal 34
Kaasaegsed rahasüsteemid – Viktoriin 34

1. Ülevaade

Kaasaegne rahateooria kirjeldab meie rahasüsteemi selle praeguses seisus

Kust tuleb raha? Miks seda tavaliselt napib, kuid kriisides on see ootamatult saadaval, peaaegu lõputult? Kust võtavad mõned koroonaviiruse ajastu valitsused sadu miljardeid eurosid, naelu või dollareid? Ja miks ei suuda mõned eurotsooni valitsused seda teha? Valitsused, keskpangad ja pangad: kes tegelikult raha loob ja kes seda laenab? Kas tõesti peavad meie lapsed need riigivõlad mingil hetkel tagasi maksma?

See artikkel püüab välja tuua meie rahasüsteemi aluseks olevad põhimehhanismid, teabe, mida vajame eelmainitud küsimustele vastamiseks. Selleks kasutatakse tänapäevase rahateooria (tuntud ka kui moodsa või kaasaegse rahateooria või ingliskeelse lühendina "MMT") objektiivi. Praegu arutatakse MMT üle kahel põhjusel: see tõstab esile riigi rahamonopoli ja pakub riigivõla suhtes alternatiivset perspektiivi. Sageli keskenduvad arutelud ja kriitika normatiivsetele küsimustele selle kohta, mida eelarve- ja rahapoliitika peaks tegema või mida mitte. See artikkel algab hoopis nullist, selgitades meie rahasüsteemi sellisena, nagu see on, kasutades MMT kirjeldavaid elemente. Need pakuvad tugevat alust, kuna MMT on ainus rahateooria, mis uurib empiiriliselt pankade, keskpankade ja rahandusministeeriumide praktikat ning jälgib raha bilansside kaudu. Tegelikult kinnitavad Euroopa Keskpanga, Bundesbanki ja Bank of Englandi viimased keskpanga väljaanded MMT põhimõttelisi järeldusi, olles samal ajal sõnaselgelt vastuolus varasema peavoolu rahateooria põhieeldustega.

MMT kirjeldav osa aitab meil mõista erinevaid raha loomise meetodeid, valitsuse ja pankade hierarhiat ning raha ja võla lahutamatut suhet. Alustuseks tutvustatakse nüüd lühidalt meie rahasüsteemi põhireegleid. Selle artikli pikemast versioonist leiate vastused lugemisel tekkida võivatele küsimustele, sealhulgas teave riigi riigiülese valuuta kohta, mis on keerulisem juhtum, kuid on siiski riigi rahasüsteem, mille suhtes kehtivad allpool toodud reeglid .

Kaasaegne raha – 5 võtmepõhimõtet

1. **Meie raha ei taga ega piira muu väärtus, näiteks kuld või hõbe**. Meie 50 euro pangatähtedes pole öeldud: "Keskpank lubab selle pangatähe eest 1 untsi kulda, mida saab vahetada mis tahes pangakontoris". 50 eurot saame kasutada ainult selle pakkumiseks, mida pakutakse hinnaga 50 eurot. Lisaks võime sellega oma makse maksta, sest raha väljastav riik aktsepteerib seda kõigi maksete jaoks. Sellist valitsuse raha nimetatakse *„fiat-rahaks"*. Kuna see pole seotud vähese muu materjaliga, saab seda teoreetiliselt toota lõpmatuseni.

2. **Riik omab monopoli oma vääringus ja määrab selle rahalise väärtuse.** Riik annab endale monopoli raha loomise kui suveräänse õiguse üle. Ainult riigil on õigus riigi vääringut toota. See tähendab ka seda, et riik peab kõigepealt looma oma raha, et seda kulutada. Alles siis võib selle inimestel olla nii omavahelise kauplemise raha kui ka raha maksude maksmiseks. Seetõttu peab kõigepealt riik kulutama ja siis saab ta maksustada; mitte vastupidi. Praeguses COVID-19 kriisis näeme reaalajas, et riik ei pea kulutamiseks kõigepealt

maksustama. See võib luua raha, mida ta vajab oma poliitiliseks otstarbeks. Parlamendid ja valitsused saavad vajalike kulutuste üle otsustada tänu riigi rahaloomise monopolile. *(Vt võlakirjade emiteerimise, valitsuse, keskpanga ja pangandussüsteemi suhete ning euroala poliitiliselt kehtestatud piirangute tehniliste küsimuste kohta vaadake pikka versiooni - need kõik ei muuda loetletud põhiprintsiipe, mis tulenevad riigi rahamonopolist ja raamatupidamine.)*

Aga kui riik suudab raha luua, siis miks peab ta oma kodanikke maksustama? Maksustamine on vajalik inflatsiooni vältimiseks, kuna raha ja seega nõudlust majanduses oleks liiga palju, kui riik looks iga-aastase eelarve raha tagasi maksustamata. On aastaid, mil riik maksustab kogu kulutatud raha, tootes nn tasakaalustatud eelarve. Riik võib teha ka ülejäägi, maksustades inimestelt rohkem raha, kui see kulutab majandusse. Kuid sageli - eriti majanduskriisi ajal - otsustab riik vähem maksustada ja jätta osa kulutustest elanikkonna arvele. Bilansis on see osa registreeritud kui eelarvepuudujäägi kulu ja aastate jooksul see koguneb riigivõlaks. Traditsioonilises arusaamas rahast nähakse riigivõlga probleemina. MMT analüüsides ei ole riigivõlg siiski tavaline võlg nagu inimese leibkonna võlg, vaid esindab selle asemel riigi loodud raha, mis on võlana registreeritud. See on raha, mille riik on kulutanud ja mida pole tagasi maksustatud - ning mis seepärast seisab endiselt kodanike pangakontodel, luues nende säästud. Kuni riigipuudujääk inflatsiooni ei tekita, pole riigivõlaga probleeme.

3. **Riik loob oma valuuta keskpanga abiga kas valitsuse algatusel kodanike huvides või keskpanga algatusel finantssüsteemi jaoks.** Valuutat tehniliselt tootev riigiasutus on keskpank. Fiat-rahasüsteemis võib see teoreetiliselt luua piiramatus koguses raha. Tehniliselt ei saa see pankrotti minna. On kahte meetodit, kuidas riigid raha loovad. Esimest, mida oleme eespool näinud: valitsus ja parlament otsustavad demokraatliku protsessi kaudu kulude üle, mis seejärel saadetakse majapidamistele ja ettevõtetele. Siin teeb keskpank koostööd vastavalt asjakohasele siseriiklikule või riigiülesele seadusele.

   Kuid ka keskpank saab valuuta loomiseks kasutada omaalgatust. Kuna keskpangal on palju vähem demokraatlikku legitiimsust, on see raha mõeldud ainult pangandussektori toimimiseks ja keskpanga rahapoliitika elluviimiseks. See raha jääb pangandussüsteemi ega levi privaatsetele pangakontodele. (Vt ka punkt 4. ja diagramm). Majanduskriisi hetkedel võime jälgida, kuidas need kaks erinevat tüüpi riigi raha loomist kipuvad suurenema. Keskpank loob ise pangasüsteemi stabiliseerimiseks suuri summasid ning valitsusel on puudujääk kodumajapidamiste ja ettevõtete kasuks, stimuleerides sellega otseselt nõudlust ja majandust.

4. **Me elame kaheastmelises rahasüsteemis. Raha ei ole lubatud luua mitte ainult riigil, vaid ka kommertspankadel**. Ehkki riigil on ‘valuutamonopol’, võimaldab see erapankadel luua ka ühte liiki raha. Ülekanneteks kasutame meie kontroll- ja hoiukontode sissemakse raha. See pangaraha pole tegelik raha, see on ainult teise järgu raha. Tagatisraha on lubadus maksta. Pank lubab meile, et nad võtavad sissemakse raha välja igal ajal, kui soovime, või kannavad selle lubaduse meie nimel üle kolmandale osapoolele. Meie, tavalised ühiskonnaliikmed, usaldame seda raha, sest võime selle eest alati saada riigilt sularaha ja lisaks sellele, et riik tagab selle seadustega.

   Raha, mille pangad loovad, nimetatakse “pangarahaks” või “hoiurahaks” (või mõnikord kontrollitakse ka raha, pangahoiuseid või tehnilisemalt öeldes “giral-raha”). Ainult erasektor (milleks on majapidamised ja ettevõtted) kasutab seda oma rahaülekanneteks.

Riigi raha nimetatakse seevastu valuutaks, keskpanga rahaks või reservideks. See on väga materiaalsel kujul sularahana, aga ka virtuaalsel kujul numbritena keskpanga kontodel. Riik, pangad ja keskpangad kasutavad omavaheliste ülekannete tegemiseks ainult keskpanga raha. Sularahata keskpanga raha leidub ainult keskpanga kontodelt ja pangaraha ainult kommertspankade kontodelt. Seetõttu ei segune need kaks rahaliiki, vaid liiguvad eraldi raharinglustes. Ainult rahavood mõlemas tsüklis ja see tagab meile kodanikele vahetatavuse (vt graafikut).

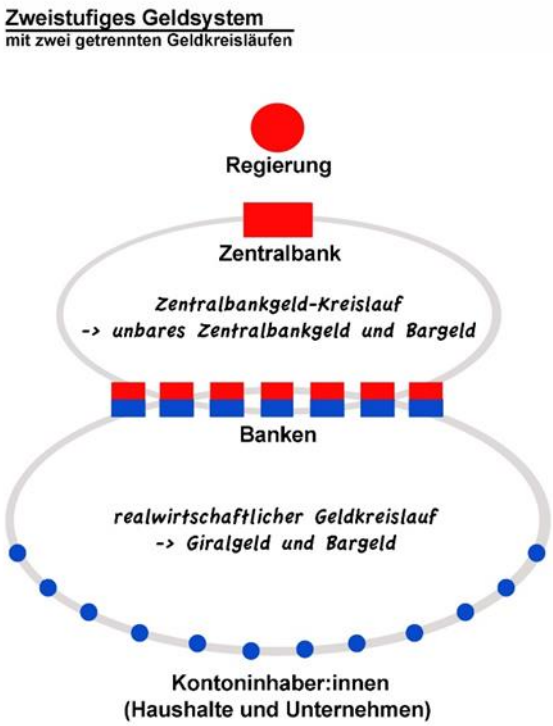

5. **Raha toodetakse alati bilansis ja alati laenuna, see tähendab, et see on registreeritud sama suure võlaga.** Raha teenimine on lihtne: see kantakse koos vastava võlaga keskpanga või kommertspanga bilanssi. Meie raha meedium on bilanss, seega on see oma olemuselt virtuaalne, hoolimata sellest, kas bilanssi hallatakse pangaraamatus või arvutis. Sellele vaatamata on sellel raha loomise viisil väga reaalseid tagajärgi, sest osapool, kellele raha krediteeritakse, on samaaegselt kohustatud selle tulevikus tagasi maksma, olles seotud kõigi mittetagastamise vastavate õiguslike tagajärgedega. Nüüd peab pank vastloodud raha sularahas välja maksma või kliendile üle kandma.

   Tehniliselt arvestatakse vastloodud raha kui "kahe nõude ja kahe kohustuse vahetamist. Kui raha loojale tagasi makstakse, st laen makstakse välja, aeguvad kõik vastastikused kohustused ja nõuded - ning raha kaob bilansist uuesti. Raha luuakse ja aegub bilansis vastavalt raamatupidamiseeskirjadele lepingute raames, kehtivate seaduste kohaselt. Ja see tekitab ise õiguslikke tagajärgi. Seetõttu võib öelda, et meie raha on õigussüsteemi olend. Pealegi tähendab meie raamatupidamissüsteem fakti, mida sageli ignoreeritakse, kuid mida on vältimatu: võlga peab alati olema sama palju kui raha. Selleks, et ühel poolel oleks raha, peavad teisel osapoolel olema võlad.

Kui ekstrapoleerite need vältimatud raamatupidamisreeglid makrotasandile, saate uurida raha ja võla jaotumist riigi või globaalsel tasandil. Iga riigi jaoks saate määratleda kolm nn sektorit, kusjuures kõik majandusagendid kuuluvad ühte neist: 1. erasektor (leibkonnad ja ettevõtted), 2. valitsus, 3. nn ülejäänud maailm (kõik agendid kõigis välisriikides). Kõigil kolmel sektoril võib olla kokku rohkem varasid või rohkem kohustusi, seega võivad nad olla netosäästjad või netovõlgnikud. Kui näiteks Saksamaa erasektor soovib saada netosäästu, peab Saksamaa valitsusel ja / või välisriikidel olema sama suur võlg. Kui Saksamaal ei taha valitsus uut võlga võtta, kuid erasektor soovib saada suuremat netosäästu, peab muu maailm oma võlataset tõstma. Kui üks osapool soovib uusi sääste, peab teisel osapoolel olema rohkem võlgu nii üksikisiku kui ka sektori ja ülemaailmsel tasandil. See pole teooria, vaid raamatupidamine.

2. Taustateave

15 küsimust teemasse süvenemiseks

1. Mis on Fiat raha eelised ja miks see nii stabiilne on??

Fiat raha ei garanteeri ega piira muu väärtus, näiteks kula või hõbe. Kuna see pole seotud muu napi materjaliga, saab seda teoreetiliselt valmistada lõpmatuseni. Meil on puhas ametlik fiatraha alates 1971. aastast, kui USA tühistas kullastandardi viimase kaudse jäänuse. Kuni selle hetkeni lubas USA keskpank Föderaalreserv ehk “Fed” ikkagi 35 untsi kohta ühe untsi kulda. Kuid garantii kehtis ainult välismaiste keskpankade suhtes, mis kuulusid Bretton Woodsi rahasüsteemi - ja ainult seni, kuni Euroopa keskpangad ähvardasid kõik oma dollarid kulla vastu vahetada. Kui see juhtus, võttis USA lihtsalt kuldkatte välisdollarite eest tagasi, selle asemel et riskida oma kullavarude kaotamisega. Isegi ilma kullata säilitasid valuutad oma väärtuse. Sel hetkel sai ilmseks, et mitte kullastandard ei pannud rahasüsteemi tööle.

MMT-analüüsi kohaselt on valuuta väärtus kindlaks määratud ja seda säilitatakse maksustamise teel. Riik maksustab oma elanikke ja aktsepteerib tasumiseks ainult oma valuutat. Seega aktsepteerivad inimesed valuutat ka üksteiselt, teades, et nad ise leiavad ka teisi, kes võtavad raha maksmiseks vastu, kuna seda vajavad kõik maksude maksmiseks. Lisaks tagab maksustamine, et riigile tagastatakse piisavalt raha, et riik saaks igal aastal uut raha kulutada, ilma et see aja jooksul inflatsiooni tekitaks. Kui inflatsioonirisk peaks siiski ilmnema, saaks riik raha äravõtmiseks lihtsalt makse tõsta ja vähendada seetõttu kodumajapidamiste ja ettevõtete nõudlust.

Fiat-raha suur eelis on see, et riigil on alati raha oma ülesannete täitmiseks. Inimestele võib alati maksta õpetajate või kohtunikena töötamise ning koolide ja kohtute ehitamiseks vajalike materjalide ostmise eest. Riik saab kasutada oma valuutat kõigi oma jurisdiktsioonis olevate võimalike kaupade ja tööjõu eest tasumiseks - parimal juhul üldsuse kasuks. Demokraatlikus riigis luuakse väike raha demokraatlike protsesside käigus, kui valitsus ja parlament otsustavad eelarveseaduse üle poliitiliste ja sotsiaalsete eesmärkide elluviimiseks. Sellega võimaldatud kulutused jõuavad abisaajate leibkondade ja ettevõtete raamatupidamisse.

Mõiste fiat raha pärineb ladinakeelsest sõnast "fiat", mis tähendab "las tehakse". Nii nagu Jumal ütleb Piibli alguses: "Saagu valgus", ütleb riik: "Olgu raha". Ja seal see saab olema. Ehkki piiramatu raharaha võib esmapilgul tunduda hull ja ebamõistlik, suurendab see tegelikult riigi stabiilsust ja iseseisvust. Vähe sellest, et riigil on alati oma ülesannete täitmiseks vajalik raha. Lisaks ei anna ta lubadusi, mida ta ei saa või ei taha hädaolukorras täita, nagu kuldstandardi aegadel sageli tehti. Riik ei taga muud, kui seda, et ta aktsepteerib alati oma makset maksmiseks. Ja nii ka läheb. Veelgi enam, kui riik emiteerib riigivõlakirju, kohustub ta tagastama need oma küpsuses. Kuna ta saab oma keskpanga kaudu valuutat piiramatult toota, on tagasimakse alati võimalik. Tänu fiat-rahale saab riigi keskpank anda pankadele ka piiramatuid garantiisid. Pangakriisi ajal piisab enamasti pankadele suurte summade laenamisest keskpanga sularahata. Halvima stsenaariumi korral peaks riik suure pangajuhi ees lihtsalt pangatähtede printimist jätkama, kuni kõik jälle maha rahunevad.

Meie raamatupidamissüsteemi järgi registreeritakse kogu raha alati võrdse suure võlaga ja see

kehtib ka riigi raha loomise kohta. Kuid see ei tohi meid eksitada. Võlg riigi omavääringus ei ole nagu tavaline võlg. See on rahamonopoli võlg ja selle saab alati tagasi maksta. See on riigi rahatoodangu registreerimine, kuna meie raamatupidamissüsteemis registreeritakse kogu raha alati sama suure võlaga. Ja valitsuse võlg varade näol on olemas: tänu valitsuse võlale võivad muudel (ala) sektoritel, näiteks kodumajapidamistel, olla netosääste.

2. Millised on fiati valuuta piirid?

Muidugi ei saa fiat-raha imet teha. See ei tähenda, et riik, kes suudaks toota lõpmatut raha, saaks endale kõike lubada ja realiseerida. Riik saab kasutada ainult oma valuutat ressursside ostmiseks ja kasutamiseks, mis tema riigil tegelikult on. Näiteks kui riiklik ehitustööstus on ebapiisav ja koolitatud kohalike õpetajate puudus, ületab riik peagi oma võimekust koolide ehitamisel. See tähendab, et riigi piires on positiivselt kättesaadavad ressursid, mitte omavääring. Kui riik toodab rohkem raha, kui on olemas ressursse, loob see inflatsiooni. Teisest küljest, kui on veel olemas ressursse, sealhulgas tööjõudu, võiks riik ikkagi luua rahalise raha, et neid avalikes huvides kasutada.

Välisriikidest toodete ostmise korral muutuvad asjad keerukamaks, kuna riik saab oma fiatvaluuta sisemise väärtuse tagada ainult maksustamise kaudu. Valuuta väline väärtus seevastu sõltub erinevatest teguritest, millest olulisim on eksport. Piisava ekspordiga riik saab teenitud valuutat kasutada toodete ostmiseks, mida ta ise ei suuda toota. Vastupidi, vaene ja vähese ekspordiga riik satub raskustesse, kui on vaja importida. Ta ei saa teenida välisvaluutat ekspordi kaudu ja tema enda omavääringus on madal vahetuskurss ja väike rahvusvaheline ostujõud. Seetõttu võib olla vajalik laenata välislaenuandjatelt selliseid valuutasid nagu dollarid või eurod vajalike toodete importimiseks. Sel juhul on riigil välisvõlg välisvaluutas. Ja nüüd ei kehti enam see, mida selles artiklis räägitakse fiat-valuutade ja riigivõlgade kohta. Riigist, mille võlg on välisvaluutas, saab tavaline võlgnik, kes sõltub võlausaldajatest, praegu võlgneb ta valuutat, mida tema keskpank ei saa genereerida. Seetõttu on ülioluline alati eristada võlga riigi enda vääringus ja võlga välisvaluutas, kuna tegemist on põhimõtteliselt erinevat tüüpi võlgadega. Viimaste aastakümnete võlakriisi analüüsides leiate peaaegu alati, et tegemist on võlaga välisvaluutas. Või nagu Kreeka puhul, oli võtmeteguriks eurotsooni uus ehitus - valuutapiirkond, mis ei olnud veel otsustanud, kuidas omaenda liikmesriike kohelda; välisriikidena või ühisvaluutapiirkonna osana, kelle jaoks keskpank kasutab oma piiramatut privileegi raha teenimiseks.

Fiati raha ei lahenda ülemaailmset tasakaalustamatust, jõustruktuure ega vaesemate riikide sõltuvusi. Ülemaailmse ebaõigluse pikaajaliseks lahendamiseks on vaja teistsugust rahvusvahelist kaubanduskorda; selline, mis võimaldab ülemaailmsel lõunamaal oma majandust kaitsta ja arendada ning mis pärsib ekspordi ülejääke, tunnistades seda teise ülemaailmse võlakriisi vastavaks seletuseks. Sest kui rääkida raamatupidamisest makrotasandil, siis paratamatult ja definitsiooni järgi on ühe riigi ülejääk teise riigi puudujääk, üks tõstab netosäästu ja teine netovõlga. MMT analüüs aitab sellest aru saada, samuti välisvaluutas võla ohtlik olemus. Ja see võib esile tuua kõigi riikide võimaluse tugevdada raharaha, valitsuse kulutuste ja maksustamise tsüklit, et kasutada kõige tõhusamalt ressursse, mis riigil tegelikult on, sealhulgas töötut tööjõudu.

Et muster oleks lihtne, jätame järgmises lõigus välja kolmanda välisriikide sektori ning keskendume selle asemel valitsuse ja erasektori suhetele. Alustame rahvusliku valuuta juhtumi

uurimisest, mis paneb aluse keerukama, riigiülese valuuta, milleks on euro, mõistmiseks. Kuid kõigepealt süvendame oma arusaama sellest, mida tähendab elamine kaheastmelises rahasüsteemis.

➔ *Global Ülemaailmse ebaõigluse vastu suunatud strateegiate kohta vaadake ka selle veebisaidi artiklit „Suveräänne võlg, Euroopa ja globaalne lõunaosa“.*

3. Miks on meil kahte liiki raha ja miks on erapankadel lubatud raha teenida?

Võib öelda, et pangaraha loomine on ajalooline jäänuk. Renessansiajast alates on Euroopas olnud privaatpangandus. Veneetsias leiutati raamatupidamise tehnika ja see ei erine põhimõtteliselt tänapäevastest meetoditest. Põhja-Itaalia pankurid arendasid pangakontosid, raamaturaha ja rahaülekandeid. Londoni pangad lisasid hiljem krediidiraha loomise ja paberraha. Lõpuks osariigid reageerisid ja hakkasid juhtima. Riik nõudis paberraha väljaandmise monopoli, korraldas keskpanga asutamise, keskpank hakkas looma oma keskpanga raha, seejärel anti pangad keskpanga kontrolli alla ja viimases etapis keskpank pangad vahetasid ametlikult osaliselt kulla tagatiselt puhtale fiat-rahale, mida nad saavad lõputult luua. Ainus asi, mida riigid oma keskmes kunagi ei puudutanud, on pankade õigus luua deposiidiraha.

Seetõttu loodi kaheastmeline rahasüsteem, milles oli kahte tüüpi raha ja järgmine tööjaotus. Esiteks toodab riigi keskpank tegelikku valuutat, keskpanga raha. Seda kasutatakse neljal viisil: valitsus kulutab, pankade vahel raamatupidamisvahendina, keskpank ise pangandussüsteemi maandamiseks ja lõpuks rahana kasutatava sularahana.

Pangad seevastu võivad sellest saada teise järgu rahavormi, luues erasektorile hoiustamisraha. See on tingitud praktilistest põhjustest; kommertspangad on alati pidanud majapidamiste ja ettevõtete raamatupidamist, neil oli filiaale üle kogu riigi ning laene andes said nad kasu oma pikaajalisest tundmisest kohaliku majanduse ja kasumi väljavaadete osas. Samal ajal on panga kasutajad kaitstud, sest pangaraha allutatakse keskpangale sularaha ning muude mehhanismide ja regulatsioonide kaudu. Samuti kontrollib intressimäära keskpank põhiintressimäära kaudu. Selline tööjaotus riigi ja erapankade vahel näib olevat õigustatud - seni, kuni pangad ei tee muud kui arvepidamist ja erasektorile laenude jagamist, nagu see oli Teise maailmasõja järgsetel esimestel aastakümnetel.

Alates 1980. aastatest on aga toimunud finantside dereguleerimise etapp. Sellest ajast alates on pangad suure kasumi saamiseks kasutanud oma raha loomise privileegi ja privilegeeritud juurdepääsu keskpanga rahale väga spekulatiivsete ja riskantsete ärimudelite jaoks. Sellised ärimudelid tõid kaasa 2008. aasta ülemaailmse finantskriisi, millest eriti paljud Euroopa riigid pole siiani taastunud. Siit leiate palju kirjeldusi kahjudest ja riskidest, mida ülemaailmne finantssüsteem toob avalikkusele, näiteks institutsioonid nagu teatud pangad, riskifondid ja varipangad, sellised meetodid nagu üleliigne tuletisinstrumentide kauplemine, kõrgsageduslik kauplemine ja isegi ärimudelid nagu cum-ex või cum-cum, mis kõik kasutavad selgesõnaliselt riigi fonde.

Ettepanekud mõistlike vastumeetmete kohta on siiski olemas. Seetõttu rõhutatakse selles

artiklis pangandussüsteemi osas, et ümberreguleerimine pole mitte ainult vajalik, vaid ka võimalik. Seda seetõttu, et kuigi finantssektor on viimaste aastakümnete jooksul kasvanud ja diferentseerunud, ei ole riigi ja pankade süsteemne hierarhia muutunud; riigil on endiselt valuutamonopol. Seetõttu vajavad pangad puhttehnilises mõttes alati oma ärimudelite jaoks riigilt keskpanga raha. Seevastu riik ei vaja pankade pangahoiuseid. Tegelikult pole riigi jaoks erapangandussüsteem hädavajalik. Kuna raha on avalik hüve, peaks olema enesestmõistetav, et riik vähemalt tagab piisava kontrolli ja reguleerimisega, et pangad ei kasutaks oma tuletatud rahaloomise privileegi suurema avaliku hüve kahjustamiseks. Seda enam, et igas suuremas kriisis peab valitsus paratamatult päästa pankasid, võttes endale nende võlad ja majanduse uute eelarvepuudujäägiga, kuna riik peab tagama toimiva finants- ja majandussüsteemi.

4. Kuidas tagatisraha laenamise teel tekib? Ja kuidas see jälle kaob

Pangad loovad oma pangahoiuseid peamiselt laenu andes. Vaatame lihtsustatud T-kontode abil, kuidas see töötab. Põhimõtteliselt kehtib järgmine: vasakule sisestatakse kõik osapoole varakirjed, mis arvelduskonto puhul on hoiuse raha. Paremal küljel on kirjendatud kohustused, see tähendab võlad. Alljärgnevas näites eeldame, et Marta võtab võidusõiduratta jaoks laenu. Esiteks on Marta T-konto tühi - tal pole raha ega võlgu. Kui Marta laen on antud, krediteerib pank raha tema kontole (varade poolel) ja lihtsalt selle registreerimisega tekib raha. Samal ajal registreeritakse Marta kontol samas summas võlg (kohustuste poolel). See tähistab raha, mille Marta peab tulevikus tagasi maksma.

Assets	**Marta**	Liabilities

T-account: Marta before loan granted

Assets	**Marta**	Liabilities
deposit money 1000		debt to bank 1000

T-account: Marta after loan granted

Marta on nüüd kontol värskelt loodud raha, mille saab rattakaupmehele üle kanda. See tekitab nõudlust ja tulu jalgrattamüüjale, kes ilmselt ka raha edasi kannab. Järelikult raha ei kao, see lihtsalt jätkab ringlust. Aasta lõpus loevad statistikud selle täiendavaks kokkuhoiuks kellegi teise privaatsele arvelduskontole. Seega hõlbustas Marta laen nõudlust, tulusid ja raha kokkuhoidu teistele majanduse inimestele. Martale endale kuulub nüüd jalgratas, kuid mis puudutab tema kontot, siis raha on otsas ja järele jäävad ainult võlad. Tema netovara on nüüd -1000 eurot.

Mõni kuu hiljem on Marta sissetulek aga 1000 eurot. Nüüd näeb tema konto välja nagu joonisel 2. Kui ta kasutab 1000 eurot oma laenu tagasimaksmiseks, kaovad mõlemad kanded tema kontolt, just nagu nad esialgu koos ilmusid: saadud 1000 eurot kaob krediidi poolelt, kuna ta kasutab raha võla tagasimaksmiseks pangale ja loomulikult vabaneb 1000 euro suurune võlg ka tema kohustustest, sest see on nüüd ära makstud. Ja oleme kohe tagasi joonisel 1 näidatud olukorra juurde: siin on maailmas jälle 1000 eurot vähem, aga ka võlga 1000 eurot vähem.

5. Kas pank on rikas seetõttu, et sellega saab luua piiramatu hulga hoiuse raha?

Panga vaatevinklist ei ole sissemakse raha loomise võime nii muljetavaldav, kui eraisikutele tundub. Kui vaatame panga lihtsustatud T-kontot, näeme peagi, miks. Esiteks näeme, et mõlemad pooled saavad mõlemad kaks kirjet, mis üksteist peegeldavad, kuna ühe vara on teise kohustus.

Assets	**Bank**	Liabilities
receivables from loan 1000		deposit money 1000

T-account: Bank after loan granted

Assets	**Marta**	Liabilities
deposit money 1000		debt to bank 1000

T-account: Marta after loan granted

Kui nüüd keskendume pankade T-kontole, näeme, et varade poolel on pank saanud Marta vastu tagasimaksenõude. Kuid sissemakse raha, mille see Martale lõi, on panga võlg. Seda seetõttu, et registreerides selle uue raha Marta kontole, lubab pank talle selle sularahas välja maksta või tema eest teise panka kanda. Mõlemal juhul vajab pank keskpanga raha, mida ta ise toota ei suuda. Pank peab selle laenama keskpangalt baasintressimäära vastu. Panga jaoks on hoiuse raha võlg klientide ees ja see tähendab tegelikke kulusid. Panga jaoks on hoiuraha loomise tulemuseks kaks võrdselt kõrget kirjet bilansi paremal ja vasakul küljel. Seda nimetatakse bilansi pikenduseks ja see ei mõjuta panga omakapitali. Niisiis, kuidas saab pank raha loomisest kasu? Laenu eest teenitud intressid muudavad panga ja tema omakapitali suurt vahet. Oleme selle näite oma näites välja jätnud, et kirjed oleksid võimalikult lihtsad ja keskenduksime raha loomise protsessile.

Kui Marta lõpuks oma laenu tagasi maksab, lüheneb panga bilanss uuesti, kuna panga T-kontol aeguvad mõlemad kanded, nagu neil Martalgi. Seda seetõttu, et tagasimaksenõue varade poolel on nüüd lahendatud. Ja kuna Marta kasutas oma sissetulekut võla tagasimaksmiseks, ei ole pangal enam kohustust tema eest raha välja võtta ega ümber suunata. Seega ei “saada” pank Martalt sissemakse raha, vaid kaotab võla - samuti nõude.

Ja siin tahame siinkohal meeles pidada: krediidipõhises rahasüsteemis kantakse raha võlana raha looja (panga) bilanssi. Ja kui raha loojale tagasi makstakse, kaob nende võlg uuesti - ja koos sellega ka raha.

6. Kui on kaks eraldi rahatsüklit - kuidas jõuavad valitsuse kulutused reaalmajandusse?

Kaheastmelises rahasüsteemis kerkib üles järgmine probleem: valitsus kasutab valitsuse kulutamiseks ainult keskpanga raha. Kuid valitsuse kulutused tuleb suunata kodumajapidamistele ja ettevõtetele, kellel pole keskpangas kontot ja kes seetõttu keskpanga raha vastu ei saa. Neil on kontod ainult kommertspankades, st nad saavad vastu võtta ainult hoiustamisraha. Niisiis, kuidas jõuavad valitsuse kulutused kaheastmelises rahasüsteemis privaatpanganduse kontodele? Panga ülesandeks on see probleem lahendada, tõlkides

keskpanga raha nii-öelda hoiurahaks. Kui valitsus soovib tema pensioni üle kanda pr Sophie'le, saadab ta keskpanga raha pr Sophie panga keskpangakontole. Seejärel hoiab pank keskpanga raha ise oma bilansi varade poolel ja loob vastutasuks sama summa deposiidiraha, krediteerides selle pr Sophie kontole, mis tähendab panga jaoks taas bilansi pikendust, see tähendab ei muuda omakapitali. See vajadus ühte liiki raha teiseks tõlkimiseks toob kaasa kahekordse raha loomise: esiteks suureneb valitsuse kulutuste käigus keskpanga rahapakkumine ja seejärel suureneb tõlke tulemusel deposiidiraha summa. Kui inimesed maksavad makse, toimub sama asi vastupidi. Pank kustutab isiku pangakontolt raha ja kannab selle asemel riigile vastava summa keskpanga raha. Sellisel juhul lühendatakse panga bilanssi ja emitendile tagasi makstes aeguvad mõlemad rahaliigid.

Selle tõlke keskel ületavad valitsuse kulutused ja maksud kahe eraldi rahatsükli piirid. Seevastu pankade loodud hoiuraha jääb hoiuste raha tsüklisse ja keskpanga rahandussüsteemi jaoks loodud keskpanga raha jääb keskpanga rahatsüklisse (vt diagramm). See rahatsükli küsimus tundub üsna tehniline, kuid see võimaldab meil mõista, miks on erinevatel rahaloomise viisidel nii erinev mõju. Lisaks on see ka riigivõlakirjade mõistmiseks väga oluline, nagu näeme allpool.

7. Millist osa mängivad valitsuse võlakirjad defitsiidikulutustes?

Valitsuse võlakirjad on riigi emiteeritud võlakirjad. Riik muudab oma võlad väärtpaberiteks ja müüb need pankadele ja eraisikutele. Miks ta seda teeb? Raha õigeusklikus arusaamises teeb ta seda valitsuse kulutamiseks vajaliku raha saamiseks. MMT seisukohast on see väärarusaam, mis on tingitud meie kahe etapilise rahasüsteemi tehnilise mõistmise puudumisest. MMT küsib, et kui riigil on valuutamonopol ja ammendamatu keskpank, siis miks peaks ta saama raha eraagentidelt, kellel puudub see valuuta loomise privileeg? Ja peale selle oleks pankadel ja investoritel raha riigi finantseerimiseks? Eriti arvestades asjaolu, et pankade hoiurahaga ei saa osta riigivõlakirju. Valitsuse võlakirjad on eksklusiivselt saadaval selle valuuta vastu, mis on keskpanga raha, mida keegi teine kui keskpank luua ei saa.

Valitsuse võlakirjad viivad meid valele teele. Tegelikult pole riigivõlakirjade eesmärk koguda riigile raha, mida tal muidu poleks. Valitsuse võlakirjadel on finants- ja majandussüsteemis tehnilised funktsioonid. Kõige tähtsam on see, et keskpank vajab võlakirju, et reguleerida keskpanga rahatsükli rahasummat. Eespool nägime (küsimus 6), et kaheastmelises rahasüsteemis peavad pangad valitsuse kulutused muutma hoiuste rahaks, mille tulemuseks on kahekordne raha loomine. Valitsussektori eelarvepuudujäägi kulutamise korral ei aegu see raha võrdse summa maksmisega. Defitsiitsed kulutused toovad seega kaasa raha püsiva kasvu mõlemas rahatsüklis; vaid kodumajapidamiste ja ettevõtete kontodel on ette nähtud ainult hoiuste suurendamine. Keskpanga raha suurenemine on vastupidi ebasoovitav kõrvalmõju, mis segab positiivset intressimäära. Kui finantssüsteemis on keskpanga raha liiga palju, võivad pangad üksteiselt laenu võtta ja enam sõltuda keskpanga raha laenamisest praeguse baasintressimääraga. Tagades, et eelarvepuudujäägiga seotud kulutustega kaasneb valitsuse võlakirjade emiteerimine, luuakse rahakäsn, mis neelab finantssektoris tekkinud keskpanga liigse raha. Tänu sellele likviidsuse vähendamisele pangandussüsteemis on pangad sunnitud jätkuvalt regulaarselt küsima keskpangalt baasintressimääraga laene. Baasintressimäär on pikka aega olnud peamine vahend keskpankade rahapoliitika elluviimisel. Nullintressimääraga faasis, nagu praegune COVID-19 ajastul, oleks valitsuse võlakirjad keskpangale väljastatavad. Paljud sidusrühmad loodavad siiski endiselt positiivsete intressimäärade tagasipöördumist

tulevikus ja “normaalse” rahapoliitika tagasitulekut. Seda enam, et finantssüsteemi on raske ette kujutada ilma riigivõlakirjadeta. Need on võimalikult ohutu investeerimisvorm ja asendamatu osa selliste institutsionaalsete investorite nagu pangad ja kindlustusseltsid ärimudelist.

Erasäästjad hindavad võlakirju ka seetõttu, et need on turvaline investeering; ja siin tuleb mängu veel üks tahk. Majanduslikult õitsvatel aegadel aitavad eraisikutele müüdavad riigivõlakirjad nõudlust vähendades inflatsiooni ära hoida. Eraisikud ostavad neid valitsuse hoiuse rahaga, tehingu keskel on jälle pankade tõlge. Sellisel juhul neelavad võlakirjad nii keskpanga lisaraha kui ka osa defitsiidikulutuste tekitatud hoiurahast. Tavainimesed vahetavad oma likviidse hoiuse raha püsivara vastu, lükates seeläbi oma tarbimise prognoositavaks ajaks, hoides nõudluse reaalmajanduses stabiilsena, stabiliseerides inflatsiooniriski.

8. Kuidas valitsuse rahalooming kõige lihtsamal juhul välja näeb? Näiteks Kanadas?

Kanadas saavad rahandusministeerium ja keskpank korraldada riigi raha loomise otse omavahel. Vaatame, kuidas see toimib mõnevõrra lihtsustatud kujul, kui elavat kahe inimese näidendit. Kujutage ette, et Kanada rahandusminister vajab valitsuse poliitikaks 50 miljardit Kanada dollarit. Sel juhul saab ta vahetult suhelda Kanada Pangaga. Ta emiteerib 50 miljardi dollari väärtuses riigivõlakirju ja annab need üle keskpangale. Seejärel saab ta vastutasuks 50 miljardit Kanada dollarit keskpanga raha krediiti valitsuse kontole. Lihtsustatud T-kontode kujul näeks see raha loomise protsess välja selline:

Assets	**central bank**	Liabilities
government bonds 50 Billion		central bank money 50 Billion

Assets	**government**	Liabilities
central bank money 50 Billion		government bonds 50 Billion

T-accounts after money creation through sale of government bonds to central bank

Need T-kontod näevad välja väga sarnased Marta võidusõiduratta pangalaenu näitega. Jällegi luuakse uut raha, kui looja ja saaja vahetavad varasid ja kohustusi peegelpildis. Selles näites loob keskpank 50 miljardit Kanada dollarit, registreerides need valitsuse keskpanga konto varade poolel. Selle tasakaalustamiseks registreeritakse valitsuse kohustuste poolel võlg, mida esindavad võlakirjad. Valitsus kohustub riigivõlakirja tähtaja lõpuks tagastama 50 miljardit Kanada dollarit.

Keskpanga T-kontole sisestatakse samad kirjed täpselt vastupidi: valitsuse võlakirjade võlg registreeritakse varade poolel, kuna keskpanga jaoks on need nõuded valitsuselt raha nõudmiseks aadressil ametiaja lõpp. Kuid keskpangal on nüüd ka võlg. Ta on kinnitanud, et annab valitsusele 50 miljardit Kanada dollarit ja maksab selle vajadusel välja sularahas või kannab seda tõenäolisemalt valitsuse nimel. Jällegi on loodud raha võlg raha looja ees. Ja jällegi

on mõlemad osapooled omavahel kohustusi vahetanud ja muudavad seda tehes ühe võla teise varaks. Arvud näitavad mõlema poole esialgset bilansi pikendust: pluss 50 miljardit vasakul, miinus 50 miljardit paremal. Netovara jääb täpselt samaks enne ja pärast broneerimist. Keskpanga jaoks jääb bilansi pikendus kehtima seni, kuni valitsuse võlakiri on tagasi makstud (või kui keskpank müüb valitsuse võlakirja pangandussektorile). Seejärel lühendatakse bilanssi uuesti.

Valitsuse puhul on bilansi pikendamine vaid hetkepilt, kuna varade poolel olev uus raha kantakse peagi üle valitsuse kulutuste saajatele. Pankade tõlgitud raha muutub tuluks ja säästuks kodanike ja ettevõtete kontodel ning ringleb reaalmajanduses. Valitsuse bilansis püsib uus võlg 50 miljardit Kanada dollarit, mille valitsus võlgneb nüüd oma keskpangale - või pankadele, kellele valitsuse võlakirjad vahepeal edasi müüdi. Sest on tõenäoline, et Kanada keskpank müüb valitsuse võlakirjad edasi, et nad saaksid täita oma ülesannet pangandussüsteemis rahakäsnana.

9. Kanadast eurotsooni - kas valitsuse raha loomine on tõesti nii lihtne?

Riikidel on teatav vabadus korraldada oma valuutimonopoli ja oma rahasüsteemi, kuigi nad ei saa põhimõttelist mehhanismi muuta. Eelkõige võivad rahandusministeeriumi, keskpanga ja kommertspankade vahelised suhted olla erinevad, samuti võib nende vahel raha ja võlakirjade vahetamise järjekord erineda. Sageli, erinevalt Kanadast, ei tohi valitsused müüa oma riigivõlakirju keskpangale. Selle asemel peavad nad need otse kommertspankadele müüma. Selle eeliseks on see, et võlakirjad paigutatakse kohe algusest peale finantssektorisse, et täita oma funktsiooni “rahakäsnana”. Tegelikult ei too see korralduse muutmine nii suurt vahet, kui selle näol võib tunduda. Näiteks USA-s tekivad kõigepealt eelarvepuudujäägi kulutused, mille teostab keskpank, mis seeläbi raha loob. Seejärel müüb valitsus pankadele iseseisva sammuga defitsiidikulu summa ulatuses võlakirju. Teistes riikides teenib keskpank kõigepealt vajalikku raha, mille ta loob pankadele laene andes. Selle uue rahaga ostavad kommertspangad valitsuselt võlakirju.

Alati jääb samaks see; keskpank teeb uue raha defitsiidikulude tasumiseks ja äsja emiteeritud võlakirjade ostmiseks - keegi teine ei saaks seda teha. Ja seda protsessi kontrollivad alati riigiasutused. Kui valitsused on seadusega kohustatud oma võlakirju müüma ainult finantssüsteemile, ei anna see pankadele võimu valitsuste üle, nagu võiks arvata. Rahvusvaluutaga riikides saab keskpank väga täpselt kontrollida pankade käitumist. Tegelikult on keskpangal mitte ainult üks põhiintressimäär, vaid komplekt, millega manipuleerides võib see veenduda, et pangad täidavad protsessis oma määratud rolli ja võtavad võlakirjad vastu keskpanga dikteeritud intressimääraga. Seega ei vaja keskpank valitsuse maksevõime tagamiseks õigust osta otse valitsuselt võlakirju. Samuti võib see vajalikke nööre tagaplaanile tõmmata, et veenduda, et raha saabub valitsusega pankade kaudu, luues kaudselt “rahakäsna”.

Kuid ainult eurotsoonis on asjad palju keerulisemad. Üheksateistkümnel Euroopa Liidu riigil on üks fiatvaluuta ja üks keskpank - Euroopa Keskpank (EKP). See on mudelita eksperiment ja seetõttu on euro ja EKP eeskirjad kehtestavad lepingud kompromiss. Need peegeldavad

vastastikust usaldamatust, et teised riigid võivad keskpanga raha loomise privileegi enda kasuks üle kasutada ja lõpuks inflatsiooni kõigile luua.

Euro võimaldamiseks pühendusid eurotsooni liikmed mitmetele takistustele, mis raskendavad riikide valitsuste eelarvepuudujääki või takistavad seda täielikult. Kehtestati võlgade ülemmäärad, eriti ranged kõrge ajaloolise võlaga riikidele. Lisaks on riigi raha loomise protsessis rakendatud kunstlikku turgu. Valitsused peavad oma võlakirjad pankadele müüma - see iseenesest ei oleks probleem, nagu me eespool nägime, kuna keskpank teenib vajaliku raha ja annab selle nagunii pankadele võlakirjade ostmiseks. Kuid euroala ainulaadne probleem on see, et pangad võtavad raha ja ilma vahetuskursiriskita saavad nad valida 19 erineva riigi valitsuse võlakirja vahel. See erandlik olukord võimaldab pankadel tõsta üksikute riikide intressikulusid - stsenaarium, mis ei oleks tavapärase "ühe valuuta võrdne ühe valitsuse võlakirjaga" puhul võimalik. Seejärel kannatavad kõrge võlatasemega eurotsooni riigid mitte ainult võla ülemmäärade tõttu, vaid ka riski maksta kommertspankadele intressimäärasid tasemele, mis pole enam jätkusuutlik.

Need ühisraha piirkonnaga seotud probleemid on ilmnenud pärast finantskriisile järgnenud 2010. aasta eurokriisi. Lähtesignaal oli see, et EKP ei päästnud Kreekat kui eurotsooni osa, vaid ta kuulutati "maksejõuetuks" nagu globaalse lõuna riik, kes on võlgu välisvaluutas. Selle ootamatu riikliku pankroti ja maksejõuetuse võimaluse ilmnemisel kõigutas usaldus europrojekti usaldusväärsuse vastu. Pangandussektor hakkas spekuleerima kõrge võlatasemega riikide vastu ja EKP lasi võlakirjade intressimäärade levikul vohada. Alles 2012. aastal hakkas EBC lõpuks sekkuma, kui mõnede euroala riikide võlatase oli kontrollimatute intressimäärade mõjul veelgi tõusnud. Majanduskriisis muutusid euroala reeglid praktikas kokkuhoiuprogrammiks, mis pärssis suures osas investeeringuid ja taastumist euroalal.

Võlakirjade puhul koos EKP kõhklusega rakendada kontrolli järgnevate intressimäärade üle kindlustas arusaamatust, et eurotsooni riike rahastavad pangad. Kordan: Eurotsoon on endiselt fiat-rahasüsteem, kus euro on riigi ühine vääring, samas kui pankade hoiuraha on alles teise järjekorra raha, millega ei saa osta võlakirju, rääkimata riikide finantseerimisest. Raha ja investeeringute puudus tuleneb enesekehtestatud piirangutest, millele euroliigid Maastrichti lepinguga alla kirjutasid. Neid reegleid saab muuta ainult ühehäälselt ja see muudab nende muutmise äärmiselt keeruliseks. Seetõttu pooldavad mõned ebasoodsate riikide poliitikud ja parteid eurotsoonist lahkumist, valides pigem protsessi ebakindluse kui reeglite piiramise.

Spetsiaalselt võlakirjade jaoks loodud turu kummaline olukord koos EKP kõhklusega omistada kontrolli järgnevate intressimäärade üle viis arusaamatuseni, et eurotsooni riike finantseerivad pangad. Kordamiseks: Euroala riigid on oma rahaloomise privileegi lepingutega rangelt piiranud. Kuid eurotsoon on endiselt fiat-rahasüsteem, kus pankade deposiidiraha on ainult teise järjekorra raha, mis ei saa osta võlakirju, rääkimata riikide finantseerimisest. Raha ja investeeringute puudus tuleneb enesekehtestatud piirangutest, millele euroliigid Maastrichti lepinguga alla kirjutasid. Neid reegleid saab muuta ainult ühehäälselt ja see muudab nende muutmise äärmiselt keeruliseks. Seetõttu pooldavad mõned ebasoodsate riikide poliitikud ja parteid eurotsoonist lahkumist, valides pigem protsessi ebakindluse kui reeglite piiramise.

10. Kuidas haldab haavatav eurotsoon COVID-19 kriisi?

Praegune COVID-19 kriis on loonud euroala siseselt muudatuste jaoks uue hoo, kuid pikemaajalised väljavaated on alates 2021. aasta kevadest endiselt ebaselged. Eurotsooni aluseks olevaid põhireegleid pole muudetud. Kuid COVID-19 indutseeritud vajadusele suuremate investeeringute järele ja seetõttu ka kõrgema võla taseme järele on olnud nii improvisatsiooni kui ka uuendusi. Mõned eurotsooni reeglid, näiteks võla ülemmäärad, on ajutiselt peatatud. EKP toetab riikide defitsiidikulutusi. EKP on oma pandeemilise hädaolukorra ostuprogrammiga (PEPP) stabiliseerinud valitsuse võlakirjade intressimäärad, garanteerides riigi võlakirjade ostmise pangandussektorist. See on selge katkestus pärast 2010. aastat eurokriisis Kreeka, Itaalia ja teiste suhtes suunatud poliitikaga. Seekord pole üksikute riikide makseviivituse ohtu ja intressimäärade erinevus ei ole enam suurenenud.

Siiski on levik, mis seab kriisi vastu võitlemisel ebasoodsamasse olukorda niigi haavatavamad euroalad. Ja kuni intressimäärad on kasvumäärast kõrgemad, kasvab riigivõlg - nii SKP suhtes kui ka absoluutarvudes. See on küsimus, sest paljudel riikidel on põhjendatud hirm, et pärast ägedat COVID-19 kriisi läheb euroala tagasi kõrge võla taseme karistamisele. Niisiis ei julge niigi tugevalt võlgadega riigid kulutada nii palju, kui majanduskriis seda nõuaks. Riigid, nagu Saksamaa, on seevastu otsustanud oma majanduse päästmiseks vabastada tohutud fiskaalstiimulite paketid. Nendes tingimustes on aga veelgi suurem majanduslik ebavõrdsus eurotsoonis loogiline tagajärg.

Kõige tõhusam muudatus, mis muudaks haavatavat eurotsooni sama vastupidavaks kui mis tahes muu riik, millel on oma fiat-vääring, oleks olnud ainuvõlakirja, nn eurovõlakirja või koroonavõlakirja, kasutuselevõtt. Kõik spetsiifilised eurotsooni probleemid oleks lõplikult lahendatud: usalduse kaotus, mis on põhjustatud europrojektist alates 2010. aastast, kui Kreeka saadeti makseraskustesse, sellest tulenev jätkusuutmatute intressimäärade levik - finantssüsteem, mille vastu on pärast seda spekuleeritud teatavatele riikidele ning EKP vajadus laiendada oma volitusi euro kaitsmiseks nimetatud tingimustel. Kuid poliitiliselt on olnud võimatu rakendada ühist võlga ühiste võlakirjade kujul - lühiajaliste lahknevate huvide tõttu, aga ka seetõttu, et see fundamentaalne muudatus vajaks tõenäoliselt demokraatlikumat legitiimsust, mis võib hõlmata muudatusi Euroopa lepingutes, institutsioonilisi muudatusi, ja rahvahääletused.

Seega selle asemel, et lahendada probleemid eurotsooni tasandil, kust need tulenevad, võttis Euroopa Komisjon selle üle ja pakkus välja idee. Esimest korda kunagi võtab Euroopa Liit ise märkimisväärse summa võlgu. Nii see töötab. Esiteks vabastab komisjon võlakirju, mida pangad ja investorid saavad osta EKP loodud rahaga. Seejärel annab komisjon selle raha ELi valitsustele osaliselt tagastamatu abina ja osaliselt soodsate krediiditingimustega. Osariigid saavad investeerida ja proovida säästa oma majandust või taaskäivitada. Seda tehes tegutseb Euroopa Komisjon rahapoliitiliselt föderaalvalitsusena, mis loob oma riikidele valuutat, kuna mõned neist ei suuda eurorežiimi ajal seda enam enda jaoks piisavalt teha. Selle lahenduse tulemuseks on ka ühisvõlg, mille põhjustaksid ka eurovõlakirjad, kuid eeliseks on see, et Euroopa Liidul koos oma nõukogu, parlamendi ja komisjoni institutsioonidega on demokraatlikum legitiimsus ja ta saab liikuda kiiremini. Puuduseks on see, et kokkulepitud rahasumma ei ole kriisi mõõtmete jaoks piisavalt suur ja sekkumine on mõeldud ainulaadseks. Eurotsooni ülesehituses pole muudatusi tehtud, nii et liikmesriigid peavad ikkagi leidma pikaajalise perspektiivi.

Eurotsooni institutsionaalne probleem seisneb selles, et demokraatlik seadustamine, kulutused ja inflatsiooni võimalikud negatiivsed tulemused ei ole enam samal tasapinnal - nagu see oleks rahvusvaluuta puhul. Eurotsoonis on riikide parlamendid ja valitsused endiselt kõige õigustatumad demokraatlikud esindajad ja seega need, kes peaksid otsustama kulutuste ja raha loomise üle. Kuid olukorras, kus mõnes riigis on tõsiseid kulutusi, võib inflatsioon tekkida ka parsimoonilistes osariikides, mis ei saanud kulutamisest kasu ega saa hääletada ka teise riigi kohusetundlikkuse negatiivsete tagajärgede vastu. Seevastu pole eurotsoonis ühtegi demokraatliku legitiimsusega valitsusasutust, mis saaks otsustada otseste kulutuste üle kodumajapidamiste ja ettevõtete kasuks. Euroopa lepingute ebaproduktiivne lahendus seisnes kulutuste täielikus piiramises - mis on ühtlasi demokraatliku poliitikaruumi rikkumine. Viimane esialgne vastus sellele dilemmale on Euroopa Komisjoni võlgade võtmine. Jääb üle oodata, kuidas institutsioonid veelgi kohanevad. Majanduslikust seisukohast on see lihtne; riiklikul või riikidevahelisel tasandil tuleb mõnel valitsusasutusel lubada võlg võtta, luua piisavalt raha ja kulutada see reaalmajandusse, kriisist ülesaamiseks ja parimal juhul meie mandri „tuleviku sobivaks“ muutmiseks.

➔ *Tuleviku ja jätkusuutlikkuse teemal vaadake selle veebisaidi artiklit "Kliima ja majandus".*

11. Miks pole valitsuse võlad teiste võlgadega võrreldavad?

Igat liiki raha loomist arvestatakse ühtemoodi, kajastades mõlema osapoole nõudeid ja kohustusi. Kõik võlad näevad bilansis ühesugused välja, olgu siis valitsus võlgu keskpangale või Marta võlgneb oma pangale. Kuid tegelikult ei ole valitsuse võlad samad kui majapidamiste võlad. Kanada valitsuse ja Marta-suguse isiku võlgadel on väga erinevad tagajärjed. Kui meil eraisikutena on võlgu ega saa neid tagasi maksta, seisame silmitsi tõsiste juriidiliste probleemidega. Meid ähvardavad kohtuasjad, kohtutäiturid, sundtäitmised, õiguskaitse. Me võlgneme raha, mida me ei saa luua, ja seetõttu peame leidma viisi, kuidas seda hankida, kui see peaks maksma. Isegi kommertspangad, kes saavad luua hoiuste raha, on ainult tegeliku valuuta kasutajad ja sõltuvad keskpanga laenudest. Nad lähevad pankrotti, kui nende omakapital läheb miinusesse. Siis on riigiasutuste otsustada, kas nad sulgeda, päästa või riigistada.

Valitsuse võlg on aga teist laadi. Kuna riigil on valuuta monopol, on tal õigus toota sellist raha, nagu ta võlgu on. Riigi enda keskpank, erinevalt tavalisest kommertspangast, ei saa pankrotti minna. Ja kui valitsus on keskpangale võlgu, siis riik esindab lõppkokkuvõttes mõlemat rolli. Seda erinevust näete meie Kanada näitel väga hästi. Kui valitsuse võlakirjade tähtaeg saabub ja rahandusminister peab raha tagasi maksma - kas ta jääb hätta? Ei! Sest erinevalt tavalistest võlglastest ei pea rahandusminister valitsuse võlgade tasumiseks meeleheitlikult rahaallikat leidma. Ta saab lihtsalt emiteerida uue võlakirja ja panna keskpanga looma vana võla tasumiseks uut raha. Seega asendatakse vana võlg lihtsalt uuega. Võla ja võlakirjade summa jääb samaks, ainult tähtaeg lükatakse edasi. Ei värisemist ega rahandusministri jaoks ebakindlust - Kanada keskpank on juriidiliselt kohustatud koostööd tegema (ja isegi intressid, mille rahandusminister Kanada keskpangale maksab, naaseb aasta lõpus valitsuse eelarvesse). Seega, kuigi valitsuse rahatoodang on mõlema võlgade ja nõuetega osapoole bilansis nõuetekohaselt kajastatud, on see põhimõtteliselt riigi enda asi. Oma valuutamonopoli tõttu on ta samaaegselt nii võlausaldaja kui ka võlgnik; see loob raha.

See lugu ei muutu palju, kui keskpank on vahepeal võlakirjad pankadele ja erainvestoritele või isegi välisinvestoritele müünud. Võlakirjade tähtaja saabumisel teeb sama ka rahandusminister: ta asendab vana võla uuega, müües uusi võlakirju, et tasuda aeguvate võlakirjade omanikud, ükskõik kes nad ka poleks. Kanada rahandusminister saab uued võlakirjad uuesti keskpangale müüa - või otse pankadele nagu enamikus riikides. Kui ta pankadele müüb, võib ta loota keskpangale vajaliku raha loomiseks ja laenamiseks, manipuleerides nendega äsja emiteeritud võlakirjade ostmiseks peamiste intressimääradega. See tagab, et riik saab alati uusi võlakirju paigutada. Seega ei ole ohtu, et valitsus ei saaks maksta tagasi võlakirja, sõltumata sellest, kes seda hoiab. Ainus erinevus riigivõlakirju omava erasektoriga on intress ja positiivse intressimäära olemasolu. Rahandusminister peab maksma pankadele ja erainvestoritele intresse ega saa aasta lõpus raha tagasi (nagu siis, kui keskpank ise hoiab võlakirju). Kuid ka aegadel, kus keskpank peab inflatsiooni kontrollimiseks kehtestama kõrged intressimäärad, kui intressid tekitavad riigieelarvele liiga suuri kulusid või avaldavad jaotamise suhtes ebasoovitavaid mõjusid - võiks valitsus alati maksustada kõrge tulu saajaid huvide hüvitamist.

12. Kas riigivõlad tuleb tagasi maksta? Kas need tuleks tagasi maksta?

Loomulikult tuleb individuaalne riigivõlakiri alati selle tagastamisel tagastada. Kuid nagu äsja nägime, kui võlakiri on nomineeritud riigi enda vääringus, pole see riigi keskpangaga riigi jaoks probleem. Seevastu valitsuse võlga tervikuna ei pea tagasi maksma, vaid see võib lihtsalt jääda bilanssi ja tõsta kaugemale tulevikku. Seda seetõttu, et ükski võlausaldaja ei ootaks raha tagasimaksmist. Raha päritolu on riigi keskpanga bilanss, kus raha tekkis registreerimisel. Ja keskpank pole nagu tavaline võlausaldaja, kes vajab kiiresti oma raha tagasi. Vastupidi, keskpank saab lõputult uut raha toota. See loob raha lihtsa bilansi pikenduse abil - ja kellelegi ei tehta kahju. Seni, kuni valitsus rahaloomega üle ei pinguta ja inflatsiooni ei provotseeri, pole riigivõlg probleem ja võib lihtsalt rahulikult oma bilansis püsida. See võib isegi mõõdukalt kasvada - seni, kuni inflatsioonist pole märke.

Riigivõla rahumeelse eksisteerimise võimaldamine on ka kodumajapidamiste ja ettevõtete huvides. Tegelikult on bilansis olev riigivõlg vaid erasäästude tagakülg. Riigivõlg tõuseb siis, kui riik teeb kulutusi ega maksusta neid samas summas tagasi. Riigivõlale vastav raha on seega endiselt erakontrollikontodel, mis on erasektori kokkuhoid. Kui riik sooviks nüüd vähendada riigivõlga absoluutarvudes, peaks ta need erahoiused maksustama. Riigil peaks pikka aega olema eelarve ülejääke, see tähendab, et valitsus maksustaks alati rohkem kui kulutab, vähendades seeläbi erasäästu aasta-aastalt. Alles siis kaob osa riigivõlast bilansist, millest see pärineb. Kas see on siiski seda väärt? Üksikute ebamugavusi arvestamata on suur tõenäosus, et kogu majandus reageeriks sellele strateegiale halvasti. Kodumajapidamised ja ettevõtted reageerivad kõrge maksukoormuse ja väheste valitsuse investeeringute survele pessimistlikult ja rohkem kokku hoides. Üsna varsti üritaks riik mitte ainult raha kokku hoida ja investeeringuid vähendada, vaid ka erasektor. Nõudlus väheneks ning seetõttu kannataksid tootmine ja tööhõive. Majanduslanguse saabudes oleks riigivõlgade tagasimaksmise eksperiment tõenäoliselt lõppenud ja valitsus otsustab uue eelarvepuudujäägi kulutamise majanduse toetamiseks, alustades tsüklit uuesti. Tegelikult pole valitsuse võlga üldjuhul tagasi makstud. Regulaarselt on langenud ainult nn valitsemissektori võlasuhe. Valitsussektori võlasuhe on võimalus esindada valitsemissektori võlga suhteliselt protsentides sisemajanduse koguproduktist (SKP). See tähendab, et riigivõla suhte langemiseks piisab SKP tõusust. Seevastu

absoluutarvudes ei vähene valitsemissektori võlg peaaegu kunagi. Vastupidiselt kõigile väljendatud headele kavatsustele ei maksta seda tagasi, sest praktikas tooks iga tõsine katse peagi majanduslanguse. Lõppude lõpuks võrdub riigivõla tagastamine rahasumma vähendamisega. Ja viimase tagajärjena tähendaks kogu riigivõla tagasimaksmine kogu raha võtmist eraisikute ja pankade kontodelt ning selle kadumist suurest avalikust bilansist, kust see algselt pärineb. Kõik võlad oleksid kadunud ja koos nendega kõik säästud ja kogu raha.

13. Millal inflatsioon tõuseb? Ja miks on deflatsioon probleem?

Inflatsioon tähendab, et raha kaotab väärtuse, teisisõnu, kaupade ja teenuste kallinemine. Inflatsioon on keeruline nähtus. Üks tüüpiline olukord, mis viib inflatsioonini, on siis, kui nõudlus tõuseb rohkem kui saadaolevate kaupade ja teenuste kogus (või kui kaupade ja teenuste kogus väheneb nõudlusest rohkem). Rahapakkumine on ainult üks paljudest seotud teguritest. See sõltub ka sellest, kui palju raha inimesed kokku hoiavad. Kuni rahapakkumine suureneb, samal ajal kui inimesed lihtsalt koguvad lisaraha oma kontodele ja ei kuluta seda, ei juhtu midagi.

Sama oluline on see, kas kaupade ja teenuste tootmine suureneb või väheneb. Kui reaalsete väärtuste tootmine kasvab koos rahapakkumisega, jääb raha väärtus stabiilseks. Tavaliselt toimub inflatsioon buumi ajal, kui tootmine jõuab oma piirini, kuna kõik tehased töötavad täisvõimsusel ja valitseb täielik tööhõive. Siis tõusevad palgad, mis ajab hindu üles. Sellistel juhtudel üritab keskpank oma põhiintressimäära abil pankade raha loomist aeglustada. Kõrge intressimäär eesmärk on heidutada ettevõtteid ja eraisikuid buumi olukorras üha enam laene võtma. Tegelikult kasvab pankade enda raha loomine headel aegadel automaatselt ja seetõttu kipub see avaldama inflatsiooni. Riigi poolt loodud rahaloomed, vastupidi, tavaliselt buumis ei laiene, vaid kiirenevad majanduslanguse ajal. See tähendab, et teoreetiliselt võib valitsuse raha loomine eelarvepuudujäägi kulutamise kaudu valel hetkel olla ka inflatsiooniefektiga. Inflatsiooni vastu võitlemiseks on siiski tõhusaid vahendeid. Nõudlust saab vähendada kahel viisil: esiteks saab keskpank tõsta intresse niivõrd, kuivõrd laenunõudlus ja seeläbi pankade hoiustamisraha väheneb. Või saab riik tõsta makse ja seeläbi erasektorilt raha ja nõudlust välja võtta.

Raskem võidelda on muu probleem - deflatsioon. Deflatsiooni korral tõuseb raha väärtus. See kõlab esialgu inimesele meeldivalt. Kuid see on ohtlik kogu majandusele. Põhjus on see, et deflatsioon tekib siis, kui nõudlus on liiga madal, mis käib käsikäes majanduslanguse ja töötusega. Ebapiisava nõudluse ja tööpuuduse probleemide tugevdamise vastastikku. Kuna nõudlust on vähe, aeglustub tootmine. Selle tulemusel tõuseb töötus, mis tähendab, et veelgi vähem inimesi, kes on raha, mida kulutada, nii väheneb nõudlus selles. Müüjad vähendavad hindu, et üldse kliente leiavad. Langevad hinnad muudavad tootmise veelgi vähem kasumlikuks. Deflatsioon, kui see on tõsiselt sisse löönud, viib allakäiguspiraalini.

Ja keskpangad on oma baasintressimääradega deflatsiooni vastu võimetud. Kõik nad üritavad madala baasintressimääraga ettevõtteid ja majapidamisi motiveerida laene võtma ja investeerima. Kuna aga nõudlust ja kasumit pole, on isegi nullintressimääraga laen ettevõtte jaoks liiga suur risk. Ja eraisikud kardavad oma töökoha pärast. Nüüd üritavad kõik säästa raha või maksta oma laene tagasi nii kaua kui võimalik. Pangad ise ei taha laenu anda, kartes, et nad ei saa raha tagasi. Järelikult pankade krediidiraha loomine seiskub. See dünaamika on põhjus,

miks keskpangad taotlevad 2-protsendilist inflatsiooni. Nad püüavad säilitada turvamarginaali, millele baasintressimäär ikkagi mõjutab. Kui deflatsioon on kogu erasektoris - kodumajapidamistes, ettevõtetes ja kommertspankades - seatud, toimige protsükliliselt ja muutuvad intressimäärad ei muuda nende käitumist.

Siinkohal saab majandust päästa, nõudlust stimuleerida ja tööturgu kaitsta ainult valitsus. Kuna riik ei pea teenima kasumit ega pea oma võlga tagasi maksma, on ta ainus, kes saab tegutseda vastutsükliliselt ja ujuda voolu vastu. Riikliku valuutamonopoli abil saab valitsus ikkagi raha kulutada, kui keegi teine seda ei saa ega taha.
➔ *Majanduskriiside kohta vt ka artiklit "Majandusstrateegiad kriisi ohjamiseks: kasinuse või valitsuse investeerimisprogrammid?" sellel veebisaidil.*

14. Milline on selle teema uusklassitsism? Ja miks teeb krediidiraha nii suure vahe?

Majandusõpikutes on tavaliselt endiselt neoklassikalisel teoorial põhinevad rahamudelid. Pangasid kirjeldatakse endiselt kui "finantsvahendajaid" ja endiselt õpetatakse valemit "raha loomise kordaja" - kuigi keskpangad on nüüd selgesõnaliselt vastuolus mõlema kontseptsiooniga ja väidavad, et need ei ole kooskõlas pangandussüsteemi tava ja raamatupidamiseeskirjadega.

Mõiste "pangad kui finantsvahendajad" eeldab, et pangad laenavad klientide hoiuseid laenuvõtjatele. Seetõttu suunaksid pangad raha ainult sinna, kuhu seda vaja on. Sel moel saab rahast nagu kõigist teistest kaup, mida pakutakse ja nõutakse ning saab selles turuprotsessis oma hinna, intressi. See eeldus võimaldab neoklassikalisel teoorial pidada raha “neutraalseks”, kuna see ei põhjusta endast mingeid tagajärgi ja kõige olulisem on see, et see ei mõjuta üldse tarbimist ega töötust. Samal ajal rõhutab see teooria säästmise tähtsust. Keegi peab kõigepealt raha kõrvale panema, et keegi teine saaks investeerida. Selle rahamõiste abil saab õigustada näiteks kokkuhoiupoliitikat ja ideed, et kokkuhoid võiks olla finantskriisis „ravi”.

Raha loomise kordaja on omakorda valem, mis on välja töötatud selleks, et arvutada, kui palju pangad saavad raha edasi laenamise teel säästa. Valemi järgi määrab säästude korrutamise võime keskpanga rahapakkumine ja piirab seda. See tähendaks, et hoiuse raha pakkumist saaks kontrollida keskpank ja see ei sõltuks tegelikust majanduslikust nõudlusest. Tegelikult ei saa keskpangad siiski oma keskpanga raha kaudu rahapakkumist kontrollida ega isegi reguleerida. Vastupidi, pankade suurenenud hoiustamisraha loomine ja kaudne suurem nõudlus keskpanga raha järele lasevad keskpanga rahapakkumisel tõusta (vt Bundesbank 2017). Kuigi pangad sõltuvad tõepoolest keskpangast, kuna neil on alati vaja tema keskpanga raha, ei saa keskpank neist nõuetekohaselt eraldatud laenude andmise korral keelduda. See saab määratleda baasintressimäära (mis ei ole seega raha turuhind) ainult väliselt ja proovida seeläbi kaudselt hoiuste raha loomise kasvu aeglustada.

Need küsimused tunduvad esialgu abstraktsed ja tehnilised. Kuid neil on kaugeleulatuvad tagajärjed. Kui pangaraha mõistetakse puhtalt laenurahana, nagu see artikkel näitab, pole hilisemaks investeerimiseks esialgu vaja raha kokku hoida, kuna investeeringuid saab katta laenuga. See hõlbustab nõudlust ja seega kolmandate isikute kokkuhoidu, mis muidu poleks olnud võimalik. Pankade krediidiraha on seega kõike muud kui neutraalne, kuna headel aegadel võimaldab see hoogu

ja kasvu, kuid kuna selle tootmine sõltub laenunõudlusest, on see ka kriiside suhtes ülimalt haavatav. Kriisi ajal ei taha keegi laenu võtta - ja isegi kui ta seda teeb, ei anna pank seda kehvade tagasimakseprognooside tõttu. Selle asemel tagastatakse üha rohkem laene ning seetõttu väheneb rahapakkumine ja nõudlus veelgi. Krediidiraha vajab kasumit ja sellel on seega protsükliline mõju. Kriisi ajal saab sellest osa probleemist ja see ei saa ise taastuda. Ja isegi nullprotsendiline baasintressimäär ja pankade üleujutamine keskpanga rahaga ei too korralikus majanduslanguses kaasa rohkem laene.

Selles kontekstis on veelgi olulisem keskenduda valitsuse raha loomisele eelarvepuudujäägi kaudu. MMT analüüs tõestab, et eelarvepuudujäägi kulutamine on palju enamat kui ainult valitsuse võlg. See on ka “kogu rahaloomingu ema”, demokraatlik raha loomine poliitiliselt kasulikel eesmärkidel, samuti ainus antitsükliline rahaloom, mis suudab inimesi rahaga varustada, kui keegi teine seda ei saa.

15. Rohkem kaasaegse raha teooriast (MMT)?

Alates 1990. aastatest on MMT-d arendanud USA majandusteadlased ja finantsturu praktikud nagu Randall Wray, Warran Mosler, Stephanie Kelton, Pavlina Tcherneva kui ka Austraalias tegutsev William Mitchell. Saksamaa olulisim esindaja on Dirk Ehnts, kelle raamat "Geld als Kredit" ("Kaasaegne rahateooria ja Euroopa makroökonoomika") oli selle artikli jaoks oluline ning on ka T-konto esitluse allikas. MMT-ökonomistid viitavad järgmistele ajaloolistele eelkäijatele ja nende ideedele: Abba Lerner (ülioluline on inflatsioon ja töötus, mitte riigivõlg), Georg Friedrich Knapp (raha saab väärtuse riiklikest maksudest), Alfred Mitchell Innes (võrdsete võlg), John Maynard Keynes (ühe kulud moodustavad alati teise tulud), Wynne Godley (tulud võrduvad kulud ka valdkonna tasandil) ja Hyman Minsky (krediidiraha viib finantssüsteemi kriisitundlikkuseni).

MMT on suures osas puhtalt kirjeldav ja analüüsib meie rahasüsteemi hetkeolukorda. Metoodika koosneb finantssüsteemi ja rahandusministeeriumide empiirilisest jälgimisest ning kõigi era- ja riigiosaliste vaheliste raamatupidamistehingute jälgimisest. Selles rakendatakse erinevate sektorite (era-, valitsus-, välismaa) saldode täiendavat analüüsi, mis vastab raamatupidamisele makrotasandil. Selle metoodika järgi on ka MMT tulemused võltsitavad, mis on rahateoorias ainulaadne. Selle kirjeldava osa osas pole teaduslikke vastuväiteid. Täpselt seda MMT kirjeldavat osa püütakse selles artiklis kokku võtta.

Peale selle on ka normatiivne osa, milles MMT ökonomistid teevad oma analüüsi põhjal järeldused. Nad esitavad erinevaid ideid raha- ja eelarvepoliitika mõistlikuks juhtimiseks, mis võiks algatada ulatuslikke muudatusi. Mõistetavalt viib see teooriaosa sageli vastuseisu ja poleemikani, põhjustades sügavaid poliitilisi tagajärgi. Kuid tavaliselt on vastuväited üldistatud ja kompenseerivad põhjendavate argumentide puudumist kirjeldava osa vastu. Tervikpildi saavutamiseks on järgnev ülevaade MMT normatiivsest elemendist. MMT majandusteadlased nõustuvad, et riigivõlg on iseenesest tühine ega vääri täiendavat tähelepanu. Nad soovitavad kaaluda hoopis töötuse ja inflatsiooni näitajaid, sest need on kaks tegelikku nähtust, mida tuleks tegelikult kontrollida. Keskendumine valitsemissektori võlgadele on seega mõttetu, kuna puudub empiiriline tõend põhjusliku seose kohta valitsuse võla ja inflatsiooni vahel. MMT majandusteadlased jõuavad seega provokatiivsele järeldusele: seni, kuni pole märkimisväärset inflatsiooni, saab riik kasutada rahaloomise monopoli ja kulutada raha oma demokraatlikult otsustatud poliitikale. Eelistatult peaks ta seda tegema töö loomise kaudu. MMT-ökonomistid

ütlevad mõnikord otse, öeldes, et kui tööpuudus on liiga kõrge, siis on riigivõlg liiga madal. Rahapoliitika osas soovitavad MMT-ökonomistid inflatsiooniga toime tulla maksude, mitte põhiintresside korrigeerimisega, kuna kõrge baasintressimäär aeglustab reaalmajandust sageli määral, mis kutsub esile töötuse tõusu. Põhiintressimäär kui vahend muutuks seega loobumatuks ja intresside maksmine muutuks poliitiliseks küsimuseks.

Pealegi on MMT-ökonomistid esitanud väga konkreetse ja sotsiaalselt kaugeleulatuva ettepaneku, mida saab siin vaid puudutada. Nn MMT töökoha garantii aitaks lahendada samaaegselt raha- ja eelarvepoliitika kaks kõige olulisemat probleemi: töötus ja rahaline stabiilsus. Töögarantii toetab õigust riiklikult kindlustatud tööle kõigile, kes on võimelised töötama, tahavad töötada ja ei leia tööd. See programm toimiks majanduse tugeva automaatse stabilisaatorina. Majanduslanguse ajal läheksid paljud inimesed töögarantii erasektorilt avalikule sektorile üle - nõudlus väheneks seetõttu aeglasemalt kui teistel juhtudel ning deflatsiooni välditaks. Vajalikud eelarvepuudujäägi kulutused ei põhjustaks inflatsiooni, kuna ühelt poolt tekitaks lisatöö lisateenuseid ja teisalt tasustataks avaliku sektori töötajatele riiklikult kinnitatud palgamäära, mis kinnitab tööjõu hinna inflatsiooni vastu. Kui majanduse elavnemine toimub, naaseb rohkem inimesi erasektorisse. Erasektori tööandjad võiksid hankida avaliku sektori haritud töötajate hulgast, nii et isegi buumiajal viivitaks palkade ja hindade tõus. Sellest hoolimata võib riik inflatsiooni ilmnemisel suurendada maksustamist, et süsteemist nõudlust eemaldada.

Sõltumata arvamusest töökoha tagamise kohta laiendab MMT demokraatlikku ulatust üldiselt. Riigil on raha, sest see võib raha luua. Valitsuse võlg pole iseenesest probleem, vaid on hoopis raha loomise tagakülg. Selle mõtteviisi omaksvõtmisega võiksime poliitiliste projektide rahastamise arutamise asemel keskenduda sellele, milliseid poliitilisi projekte rahastada. See teooria on julgustav, eriti seoses eelseisvate transformatsiooniprotsessidega kliimamuutuste ja tulevaste kriiside kontekstis. See näitab, et meil on vahendeid oma tuleviku kujundamiseks.

Sõnastik

Sularaha: raha materiaalsel kujul, see tähendab paberraha ja mündid. Selle annab välja riik ja see on ametlik seaduslik maksevahend. Sularaha on osa keskpanga rahast. Ainult sularahaks vahetatavus annab hoiustatavale rahale selle väärtuse. Sularaha on ainus rahaliik, mis ringleb mõlemas rahatsüklis.

Keskpank: riigi pank ja institutsioon, mis praktiliselt teostab riigi raharaha loomist. Keskpank loob rahasüsteemi jaoks raha omal algatusel ja saab panganduskriisi korral selle piiramatu krediidiga stabiliseerida, toimides nn viimase abiandjana. Kuid keskpank loob ka uue raha, mida on vaja valitsuse eelarvepuudujäägi kulutamiseks, ehkki paljudes osariikides keskpank ja valitsus ei tee otsest koostööd, vaid kasutavad pankasid vahendajatena. Kõige olulisem vahend, millega keskpank ajab oma rahapoliitikat ja üritab mõjutada pankade raha loomist, on peamine intressimäär.

Keskpanga raha (valuuta või reservid): tegelik riigi (või riigiülene) valuuta. Keskpank loob selle sularahana ja sularahata rahana keskpanga kontodel. Valitsus, keskpank ja pangad kasutavad omavahel ainult keskpanga raha. Pankade hoiuraha saab oma väärtuse ainult keskpanga rahaks vahetatavana. Pangad vajavad alati keskpanga raha: sularaha väljavõtmiseks klientidele, arveldamiseks ja tehinguteks teiste pankadega ning kohustuslike reservide jaoks. Pangad saavad selle keskpangalt baasintressimääraga.

Defitsiitsed kulutused (eelarvepuudujäägi kulud): see osa valitsuse aastaeelarvest, mida ei kaeta sama suure maksutuluga. Defitsiitne kulutamine toob kaasa riigi raha loomise ja vastloodud raha jõuab krediidina kodumajapidamiste ja ettevõtete kontodele. Kõigi aastate eelarvepuudujäägi kulutused moodustavad riigivõla summa.

Hoiuste raha (pangaraha, pangahoiused, giralraha): hoiused, mis meil kodanikel on meie arvelduskontode varade poolel. Hoiuste raha teenivad pangad alati, kui nad annavad kodumajapidamistele ja ettevõtetele laenu või ostavad neilt väärtust. Pankade jaoks hoiustada raha esindab võlga oma klientide ees, kuna nad peavad selle välja maksma või oma nimel üle kandma - seega on see pangabilansi kohustuste poolel. Hoiuste raha on koos riigi sularahaga raha, mida kodumajapidamised ja ettevõtted kasutavad oma finantssuhtluseks.

Fiati raha: valitsuse emiteeritud raha, mida ei kaeta ükski materiaalne ekvivalent, näiteks kuld või hõbe. Fiati raha on rahvusvaheline rahanorm vähemalt alates 1971. aastast, kui USA tühistas kullastandardi viimase jäänuse. Selle eeliseks on see, et iga riik saab vabalt oma raha luua ja tehniliselt ei saa pankrotti minna, kui ta on võlgu ainult oma vääringus.

Valitsuse võlakirjad: valitsuse võlakirjad. Neil on tähtaeg, need on vääringus vääringustatud ja pakuvad tavaliselt intressimäära. Valitsuse võlakirjad on investorite seas väga populaarne kui võimalikult ohutu investeering ja need on institutsiooniliste investorite, näiteks kindlustusseltside jaoks hädavajalikud. Vastupidiselt levinud arvamusele ei teenita riigivõlakirjad riigile raha kogumist (kuna riigil on raha loomise monopol ja keskpank). Tehniliselt on riigivõlakirjad pigem pangandussektori likviidsuse neelamiseks ja seega põhiintressimäära tõhususe tagamiseks.

Eraisikutele edasi müüdavad riigivõlakirjad sulgevad nõudluse ja omavad seega ka inflatsioonivastast mõju.

Valitsuse võlakirjad: valitsuse võlakirjad. Neil on tähtaeg, need on vääringus vääringustatud ja pakuvad tavaliselt intressimäära. Valitsuse võlakirjad on investorite seas väga populaarne kui võimalikult ohutu investeering ja need on institutsiooniliste investorite, näiteks kindlustusseltside jaoks hädavajalikud. Vastupidiselt levinud arvamusele ei teenita riigivõlakirjad riigile raha kogumist (kuna riigil on raha loomise monopol ja keskpank). Tehniliselt on riigivõlakirjad pigem pangandussektori likviidsuse neelamiseks ja seega põhiintressimäära tõhususe tagamiseks. Eraisikutele edasi müüdavad riigivõlakirjad sulgevad nõudluse ja omavad seega ka inflatsioonivastast mõju.

Põhiintressimäär (baasintress, põhimäär): intressimäär, mida keskpank võtab kommertspankadelt nende laenatud keskpanga raha eest. Rahvusvaluuta puhul on riigivõlakirjade intressimäär vaid veidi kõrgem baasintressimäärast, kuna need on sama turvalised kui valuuta ise. Pangad edastavad intressimäära oma eraklientidele koos vastavate riskitasudega. Nende mehhanismide abil mõjutab põhiintressimäär kõiki valuutapiirkonna intresse. Keskpanga jaoks on see kõige olulisem vahend. Kui majandus on kuum, pangad annavad üha rohkem laene ja inflatsioon ähvardab, tõstetakse põhiintressimäära ja see pidurdab. Majanduslanguse ajal on baasintressimäära langetamine vähem efektiivne, sest isegi nullintressiga laen on liiga kallis, kui nõudluse ja kasumi ootused puuduvad.

Riigivõlg (riigivõlg, valitsuse võlg, riigivõlg): kõigi aastaste eelarvepuudujääkide summa, millest on lahutatud eelarve ülejääk teistel aastatel. Riigivõlg vastab ka rahale, mille valitsus on oma olemasolu jooksul erasektori kasuks loonud ega ole tagasi maksustanud ning seega (välistades välisraha sisse- ja väljavoolu) peegeldab erasektori netosäästu.

Riigivõla suhe (võla suhe SKP-sse): riigivõlg mitte absoluutarvudes, vaid sisemajanduse koguprodukti (SKP) suhtes. See tähendab, et riigivõla suhe väheneb SKT suurenemisel automaatselt. Isegi kui valitsuse võlga tegelikult harva tagasi makstakse, on riigivõla suhe olnud hea majanduse ajal paljudes riikides korduvalt langeda, seda protsessi nimetatakse ka "võlgadest väljakasvamiseks". Teiselt poolt tõuseb riigivõla suhe SKP vähenemisel automaatselt - isegi kui uut võlga ei võeta.

Sektorid (erasektor / avalik sektor / välisriigid): erasektori moodustavad kodumajapidamised ja ettevõtted (sealhulgas eraõiguslikud kommertspangad, kui pole teisiti täpsustatud) ja see on vastu avalikule sektorile, st föderaalriigile. Kolmas sektor on välisriigid (neid nimetatakse ka “muuks maailmaks”). Majanduse analüüsimisel kuulub iga majandusagent paratamatult ühte kolmest sektorist.

Valdkondlik analüüs: Arvestades, et krediidiraha süsteemis on iga krediidisaldo paratamatult tekkinud koos võlaga, saab sektoriteks jaotamise abil vastata järgmisele küsimusele: Kui riigi erasektoril on 10 miljardi euro suurune netosääst ja sama riigi avalikul sektoril on ainult 4 miljardi euro suurune võlg - kellel on veel 6 miljardi euro suurune võlg? See peab olema välisriik - nagu kellelgi peab olema.

MMT ja krediidiraha täiendavate edastiste uuringute jaoks

Tekst:

Inglise keskpank, Raha loomine tänapäevases majanduses, Kvartalibülletään 2014 I kvartal 2014 avalikkusele sõbralik selgitus erinevatele rahaliikidele, nagu näiteks fiat-raha, krediidiraha, sularaha, sularahata keskpanga raha, pangahoiused; kinnitus panga hoiuraha loomise kohta laenude kaudu.

Binswanger, Mathias (2015), Geld aus dem Nichts: Wie Banken Wachstum ermöglichen und Krisen verursachen, Weinheim: Wiley-VCH Verlag ainult kommertspankade poolt raha loomisel ning pankade ja keskpanga vahelistel suhetel; kena kirjeldus pangandussüsteemi ajaloolisest arengust.

Deutsche Bundesbank (2017), Pankade, mittepankade ja keskpanga roll rahaloomeprotsessis, Deutsche Bundesbanki kuukiri 2017. aasta aprillis, 13.-32. pank; "pankade kui finantsvahendajate" ametlik tagasilükkamine ja raha loomise kordaja.

Ehnts, Dirk (2016), Kaasaegne rahateooria ja Euroopa makroökonoomika, Routledge International Studies in Money and Banking meie kaheastmelise rahasüsteemi süstemaatiline MMT-analüüs: raha loomise kirjeldus pankade, keskpankade ja valitsuste poolt, euroala olukorra üksikasjalik käsitlus. Kogu teema esitatakse rangelt T-kontode põhjal. Käesolev tekst on selle raamatu sisult ja vormilt tugevalt mõjutatud; mitteökonomistide jaoks pole see lihtne lugemine.

Ehnts, Dirk (2017), "Kaasaegne rahateooria" ja Europäische Makroökonomie in Berliner Debatte Initial 28 (2017) 3, S. 89-103, 2017 MMT ülevaade hõlpsasti loetavas artiklis.

Hermann, Ulrike (2013), Der Sieg des Kapitals: Wie der Reichtum in die Welt kam: Die Geschichte von Wachstum, Geld und Krisen, Frankfurt (Main): Westend Verlag Väga lõbus sissejuhatus meie majanduse, sealhulgas krediidiraha ja kullastandard, majanduskriisid, 2008. aasta finantskriis ja eurotsooni probleemid; veelgi avalikum sõbralikum: UH YouTube'i loengud selle ja tema teiste raamatute kohta.

Hofmann, Alex (2017), Demokratie und Währung: Grundbegriffe einer empirischen Geldtheorie, pdf unter https://www.pufendorf-gesellschaft.org/grundbegriffe-empirischer-geldtheor MMT-ülevaade graafika ja *bullet pointidena.*

Kelton, Stephanie (2020), The Deficit Myth: Modern Monetary Theory and the Birth of the People's Economy very readable book for a general audience, by the well-known MMT economist and consultant of Bernie Sanders; highly recommended as an introduction and for an effortless deepening also her lectures on youtube.

Kelton, Stephanie (2020), Defitsiitmüüt: kaasaegne rahateooria ja rahvamajanduse sünd väga loetav raamat üldsele publikule, autor MMT tuntud majandusteadlane ja Bernie Sanders; väga soovitatav sissejuhatuseks ja pingutuseta süvendamiseks ka tema loengud youtube'is.

Mitchell / Wray / Watts (2016), Kaasaegne rahateooria ja -praktika: sissejuhatav tekst Kaasaegne rahateooria: Aabits makroökonoomikast suveräänsetele rahasüsteemidele, teine väljaanne, 2015 sissejuhatav õpik ülikoolide makromajandusüliõpilastele MMT-s.

Mosler, Warren (2010), Majanduspoliitika 7 surmavat süütut pettust, St. Croix: Valance Co., Inc on hõlpsasti loetav, huvitavate teadmistega MMT rakendatavusest finantsturgudel, kuid tugevalt orienteeritud USA-Ameerika kontekstile.

Wray, L. Randall (1998), Tänapäevase raha mõistmine: täieliku tööhõive ja hinnastabiilsuse võti. Kirjastus Edward Elgar, 1998 MMT klassika: raha ajalugu, maksude funktsioon, eelarvepuudujäägi kulutused ja valitsuse võlakirjad, MMT töökoha garantii, keerukas; vaata ka: loeng youtube'is.

Videod / taskuhäälingusaated (vaadatud 14.05.20)**:**

Bezemer, Dirk, Debt 1-4 (University of Groningen) https://www.pufendorf-gesellschaft.org/debt-1-4. **Ehnts, Dirk (2019),** Eine Einführung in die Modern Money(tary) Theory, Neue Geldordnung https://www.youtube.com/watch?v=kOGVKoLQwl4
Ehnts, Dirk (2020), MMT: blessing or curse?' Presented at the IIMR/IEA Conference on 'Monetary policy versus fiscal policy; which is best?'https://www.youtube.com/watch?v=rUzEaEA-6kw
Ehnts, Dirk (2019), Modern Money Theory – Interview mit Dr. Dirk Ehnts , Money Masters Germany https://www.youtube.com/watch?v=7l3PrtZ19rQ
Hermann, Ulrike (2016), Der Sieg des Kapitals - Vortrag von Ulrike Herrmann in der auto-kultur werkstatt, https://www.youtube.com/watch?v=TLkxTjLFx4M
Hermann, Ulrike (2020), Herrmann & Schick über Europa und den Crash, Webinar: Krisengespräche, 29.04. 2020, Finanzwende https://www.youtube.com/watch?v=gm86371DnXE
Kelton, Stephanie (2020), 2020 Harcourt Lecture, Prof. Stephanie Kelton, https://www.pufendorf gesellschaft.org/videos
Kelton, Stephanie (2018), But How Will We Pay for It? Making Public Money Work for Us, Presidential Lecture Series, Stony Brook University, 15.10.2018, https://www.youtube.com/watch?v=WS9nP-BKa3M
Kelton, Stephanie (2018), The Public Purse, UCL Institute for Innovation and Public Purpose (IIPP) and the British Library, 18.06.2018, https://www.youtube.com/watch?v=6IBEoWSiTHc
Kelton, Stephanie (2018), Top 10 Things Stephanie Kelton Wants You to Know About the Economy, https://www.youtube.com/watch?v=RpyuqKLh6QU
Wray, Randall (2019), Everything You Want to Know About Modern Monetary Theory, Bloomberg Markets and Finance, https://www.youtube.com/watch?v=7sd-ElKMbPI
Wray, Randall (2018), Modern Money Theory for Beginners, St. Francis College https://www.youtube.com/watch?v=E5JTn7GS4oA

Kodulehed/Blogid (vaadatud 14.05.20)**:**

Pufendorf Gesellschaft: https://www.pufendorf-gesellschaft.org/modern-money
Hamburg Open Online University, „Was ist Geld?“ https://was-ist-geld.de/einfuehrung/ **Blog:** Ehnts, Dirk: https://econoblog101.wordpress.com/
Blog: Mitchell, Bill: http://bilbo.economicoutlook.net/blog/

Viited

Bank of England (2014), Money creation in the modern economy, Quarterly Bulletin 2014 Q1

Bell (Kelton), Stephanie (1998), "Can Taxes and Bonds Finance Government Spending?", Levy Economics Institute, July 1998

Bell (Kelton), Stephanie (2001), "The role of the state and the hierarchy of money", Cambridge Journal of Economics, Vol. 25, 2001, pp. 149–163

Binswanger, Mathias (2015), Geld aus dem Nichts: Wie Banken Wachstum ermöglichen und Krisen verursachen, Weinheim: Wiley-VCH Verlag

Deutsche Bundesbank (2017), Die Rolle von Banken, Nichtbanken und Zentralbank im Geldschöpfungsprozess, Deutsche Bundesbank Monatsbericht April 2017, 15-32

Deutsche Bundesbank Eurosystem (2014): Geld und Geldpolitik, Frankfurt (Main): Deutsche Bundesbank

Ehnts, Dirk (2016), Geld und Kredit: eine €-päische Perspektive, Marburg: Metropolis-Verlag

Ehnts, Dirk (2017), „Modern Monetary Theory“ und Europäische Makroökonomie in Berliner Debatte Initial 28 (2017) 3, S. 89-103

Eichengreen, Barry (2000), Vom Goldstandard zum Euro: Die Geschichte des internationalen Währungssystems, Berlin: Klaus Wagenbach Verlag

Flassbeck, Heiner/Steinhardt, Paul (2018), Gescheiterte Globalisierung: Ungleichheit, Geld und die Renaissance des Staates, Berlin: Suhrkamp Verlag

Forstater, Mathew / Mosler, Warren (2005), The Natural Rate of Interest Is Zero, Journal of Economic Issues, Vol. XXXIX, No. 2, June 2005

Fullwiler, Scott T. (2008), Modern Central Bank Operations— The General Principles, http://www.cfeps.org/ss2008/ss08r/fulwiller/fullwiler%20modern%20cb%20operations.pdf

Gleeson-White, Jane (2015), Soll und Haben: Die doppelte Buchführung und die Entstehung des modernen Kapitalismus, Stuttgart: Klett Cotta

Grunert, Günther (2019), Mythen über Budgetdefizite und Staatsverschuldung – 1, Makroskop: Kritische Analysen zu Politik und Wirtschaft. Veröffentlicht am: 13.09.2019 https://makroskop.eu/2019/09/mythen-ueber-budgetdefizite-und staatsverschuldung-1/

Helmedag, Fritz (2014), Mit der Schuldenbremse zum Systemcrash, in Perspektiven der Wirtschaftswissenschaften (Springer Gabler) 2014, S. 123-137

Hermann, Ulrike (2013), Der Sieg des Kapitals: Wie der Reichtum in die Welt kam: Die Geschichte von Wachstum, Geld und Krisen, Frankfurt (Main): Westend Verlag,

Hermann, Ulrike (2016), Kein Kapitalismus ist auch keine Lösung: Die Krise der heutigen Ökonomie oder Was wir von Smith, Marx und Keynes lernen können, Frankfurt (Main): Westend Verlag

Hermann, Ulrike (2019), Deutschland ein Wirtschaftsmärchen: Warum es kein Wunder ist, dass wir reich geworden sind, Frankfurt (Main): Westend Verlag

Hinsch, Stefan/Langthaler Wilhelm (2016), Europa zerbricht am Euro: Unter deutscher Vorherrschaft in die Krise, Wien: Promedia Verlag

Holtemöller, Oliver (2008), Geldtheorie und Geldpolitik, Tübingen: Mohr Siebeck

Issing, Otmar (2007), Einführung in die Geldtheorie, München: Verlag Franz Vahlen

Kelton, Stephanie / Wray, Randall (2009), Can Euroland Survive? Levy Economics Institute of Bard College, Public Policy Brief No. 106, 2009

Keynes, J. M. (2006, 1936), Allgemeine Theorie der Beschäftigung des Zinsen und des Geldes, Berlin: Duncker & Humboldt

Kindleberger, Charles P. (2001), Manien – Paniken – Crashs: Die Geschichte der Finanzkrisen

dieser Welt, Kulmbach: Börsenmedien
Knapp, Georg F. (1905), Staatliche Theorie des Geldes, München, Leipzig: von Duncker & Humblot
Koo, Richard (2011), The world in balance sheet recession: causes, cure, and politics, real-world economics review, issue no. 58, 2011, pp.19-37
Lerner, Abba (1943), Functional Finance and Federal Debt, Selected Economic Writings of Abba Lerner, p.297-310
Minsky, Hyman P. (1982), Can "It" happen again? Essays on Instability and Finance, Armonk: M.E. Sharpe **Mitchell, William (2017),** Dystopie Eurozone: Gruppendenken und Leugnung in großem Stil, Berlin: lola books **Mitchell-Innes, Alfred (1913),** What is Money, The Banking Law Journal, May 1913, 377–408
Mosler, Warren (2017), Die sieben unschuldigen, aber tödlichen Betrügereien der Wirtschaftspolitik, Berlin: lola books **Schieritz, Mark (2013),** Die Inflationslüge: Wie uns die Angst ums Geld ruiniert und wer daran verdient, München: Knaur **Schmidt, Johannes (2011),** Die Bedeutung der Saldenmechanik für die makroökonomische Theoriebildung, in: Ökonomie und Gesellschaft, Jahrbuch 23, 2011, Herausgegeben von Hagemann/Krämer, Marburg: Metropolis-Verlag
Tcherneva, Pavlina (2008), "Keynes's Approach to Full Employment: Aggregate or Targeted Demand." Working Paper 542. Annandale-on-Hudson, NY: The Levy Economics Institute of Bard College
Varoufakis, Yanis (2016), Das Euro-Paradox: wie eine andere Geldpolitik Europa wieder zusammenführen kann, München: Verlag Antje Kunstmann
Wray, Randall (2009), The Social and Economic Importance of Full Employment, Working Paper No. 560, Annandale-on Hudson, NY: The Levy Economics Institute of Bard College
Wray, Randall (2018), Modernes Geld verstehen: Der Schlüssel zu Vollbeschäftigung und Preisstabilität, Berlin: lola books

3. Koolitusmaterjalid

Tegevus 1 : Riigi asutamine koos

lühidalt:

Rühm loob demokraatliku riigi, millel on oma valuuta. See mängib ja tasakaalustab kolme leibkonna aastat avaliku sektori kulutuste ja maksudega. Rühm vaatleb ja arutleb hiljem, kuidas arenevad riigi defitsiidid ja erasäästud üksteise suhtes.

Mida õpitakse:

Riigil on valuuta monopol, raha loomine on riigi suveräänne õigus.

Riigi valuutamonopoli teostatakse demokraatlikult eelarvealaste õigusaktide kaudu.

Valitsuse raha loomine tuleb valitsevate raamatupidamiseeskirjade kohaselt kajastada võlana.

Valitsuse raha loomine kajastub siis, kui valitsuse võlg satub erakontodele.

Valitsuse võlg ja erasektori netosäästud kasvavad ja langevad paralleelselt (jättes muu maailma sektori kõrvale).

Vajalikud materjalid:

Tahvel, värviline paber (raha teenimiseks), värviline paber (väikeste rühmade tulemuste ja puuduvate elementide salvestamiseks seinale postitamiseks).

Mäng I osa: riik on loodud, valitakse valitsus ja valuuta nimi

1. **Fraktsioon moodustab uue riigi parlamendi ning valib valitsusjuhi ja rahandusministri**. Rahandusminister nimetab keskpanga juhi.

2. **Valuuta nime üle otsustab parlament.** Valitsusjuht kogub tahvlile nimeettepanekud ja kutsub välja hääletuse. (Lisatud näites: kaasaegne)

3. **Tehakse poliitilised otsused ja esimene eelarveseadus**. Valitsusjuht palub parlamendil poliitilisi eesmärke. Iga parlamendiliige nimetab eesmärgi, mis juhatusele märgitakse. Rahandusminister kirjutab iga eesmärgi taha nt. 10 000 kaasaegset ja liidab seejärel eelarve. Parlament kinnitab eelarve häälteenamusega, andes sellega vastu uue riigi esimese eelarveseaduse. (Lisatud näites: 10 osalejat läbivad 100 000 moodsa eelarve).

4. **Võetakse vastu maksuseadus.** Parlament otsustab, kui suur osa valitsuse kulutustest oleks pidanud aasta lõpus maksude kaudu valitsusele tagasi tulema. (Näpunäide treenerile: ärge

seletage liiga palju, vaid jätkake protsendiliste ettepanekutega. Valitsus märgib tahvlile kolm protsenti (nt 10%, 50% 90%). Toimub hääletus.

Mäng, II osa: esimene aasta koos eelarvepuudujäägi ja maksudega - ning valitsuse ja erasektori esimene tasakaal

1. **Raha loomine ja kulutamine**. Keskpanga juht meisterdab nii palju rahatähti kui vaja selle aasta valitsuse kulutusteks. Rahandusminister kulutab raha poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Sel juhul mängib rühm elanikkonda ja saab valitsuse kulutused sotsiaalkindlustusena või tasuna kaupade ja teenuste eest.

2. **Tasakaalustamine.** Rahandusminister märgib juhatuses valitsuse raha loomist võlana. Koolitaja selgitab universaalset raamatupidamisreeglit: raha loomine märgitakse seaduslikult ja traditsiooniliselt alati raha looja võlana.

3. **Maksude kogumine ja lõplik tasakaalustamine.** Rahandusminister kogub makse, märgib tahvlile maksutulu ja koostab esimese eelarveaasta bilansi. (Näide lisas: 10% maksustamise maksuseadus, seega on valitsusel esimese eelarveaasta lõpus 10 000 kaasaegset maksutulu ja seega 90 000 kaasaegset võlga).

4. **Valitsusjuht loeb erasektorit esindava kontserni säästud kokku ja kirjutab need tahvlile.** (Lisatud näide: 90 000 erasektori kaasaegset uut kokkuhoidu esimese aasta lõpus).

III mängumäng - veel kaks eelarveaastat: tasakaalustatud eelarve ja eelarve ülejääk. Riigivõlgade ja erasektori säästude arengu võrdlus.

Bilansinäiteid vaadake lisas.

Tegevus 2: Arutelu, tulemuste kogumine ja kokkuvõte

Arutage väikestes rühmades (kahekesi või kolmekesi) järgmisi küsimusi ja registreerige tulemused värvilistele paberilehtedele.

Mis on valitsemissektori eelarvepuudujäägi kulutamine?

Mida see tähendab majapidamiste ja ettevõtete säästude jaoks?

Mida tähendab tasakaalustatud eelarve erasektori säästude jaoks?

Mida tähendab valitsuse eelarve ülejääk kodumajapidamiste ja ettevõtete säästmiseks? Millised on valitsuse kaks võimalust, kui inflatsioon on lähedal?

Millised kaks võimalust on valitsusel nõudluse tugevdamiseks majanduskriisi korral? Mida veel märkasite?

Milliseid seoseid jälgisite?

Korrastage tulemused seinale

Väikesed rühmad riputavad paberilipud seinale ja sorteerivad need temaatiliselt.

Kui rühm on pakkunud puuduvate elementide (võlakirjad, eralduskeskpank, eurotsooni piirangud jms) kohta küsimusi ja vastuväiteid, võib kogutud vaatlused postitada teisele seinale, kus koolitaja neid lühidalt sorteerib ja vastuseid selgitab

Lõplik arutelu kogu rühmas

Mida arvasite riigivõlast varem?
Mis sa nüüd arvad?
Kas valitsuse võlg on hea või halb?
Kas valitsuse võlg on reaalne võlg?
Mille poolest erineb see eraisiku võlgadest?
Milline on maksude roll?
Mil määral saavad nad inflatsiooni ära hoida?

Nõuanded koolitajale:

1. Juhi rühma alati tähelepanu sellele, et see vahetab mängu ajal rolle kaks korda. See vaheldumisi mängib 1. hääleõiguslikku elanikkonda, 2. valitsust valivat ja seadusi andvat parlamenti 3. elanikkonda kui majandustegelast, nn erasektorit, mis koosneb leibkondadest ja ettevõtetest, kes saavad valitsushüvitisi ja peavad maksma makse.

2. Täpsustage algusest peale: see on lihtsustatud, kuid siiski väga läbimõeldud näide riigi raha loomisest. Paluge õppijatel märkida värvilistele paberitükkidele puuduvad elemendid, kui nad pähe tulevad, ja pöörduge siis mängu juurde tagasi. Puuduvad elemendid saab postitada arutelu

valitud seinale ja treener saab neid sortida ja lisada.

Meie rahasüsteemi elemendid, mis puuduvad:

- kommertspangad / kommertspankade raha loomine laenude andmisel
- kaheastmeline rahasüsteem (valitsuse valuuta + pankade raha) - riigivõlakirjade müük kommertspankadele ja teistele investoritele
- kahe riigiasutuse, rahandusministeeriumi ja keskpanga eraldamine / mõlema riigi otsese koostöö keeld, ümbersõit finantsturgude kaudu
- Juriidilised enesepiirangud, millele eurotsooni riigid alla kirjutasid
- välisriigid (= kolmanda sektori välisriigid) ja raha, mis nendesse sisse, sisse ja välja voolab.
- Commercial banks/the money creation of commercial banks when granting loans

Järeldus puuduvate elementide kohta:

Need tegurid muudavad protsessid keerukamaks, kuid ükski neist ei tühista riigi monopoli valuutat ja koos sellega ka demokraatlikku võimu eelarveprotsessis raha luua ja kulutada. Valitsuse võla ja erasäästu tasakaalustamise osas saab seda paralleelset liikumist muuta ainult välissektori kaasamine. Kahe asemel on meil siis kolm sektorit, mille netosääst ja netovõlg peavad vastama. Kahe sektori (nt valitsuse ja välismaal) puudujääk peab siis olema aritmeetiliselt võrdne kolmanda (antud juhul erasektori) netosäästuga.

Lisaülesanne ambitsioonikatele õppijatele:

Ambitsioonikaid õppijaid võib kutsuda artikli pikki versioone ise või väikestes rühmades tutvuma, et saada teada puuduvate elementide kohta ja miks nad ei muuda näidendis kogetud rahamonopoli tulemusi. Nad saavad oma avastusi esitada kogu rühmale.

Lisa: bilansinäited kolme mängu sessiooni jaoks

1. Aasta **(eelarve puudujäägi näide)**

Valitsuse kulutused: -100 000 miljonit eurot
Maksutulud: + 10 000 miljonit eurot
Puudujääk: - 90 000 miljonit eurot

Riigivõlg kokku: - 90 000 miljonit eurot
Erasektori sääst + 90 000 miljonit

2. Aasta (tasakaalustatud eelarve näide)

Valitsuse kulutused: -100 000 miljonit eurot

Maksutulud: +100 000 miljonit eurot

Defitsiit: miljonit eurot

Riigivõlg kokku: - 90 000 miljonit jääb samaks

Erasektori säästud. + 90 000 miljonit jääb samaks

3. Aasta (valitsuse ülejäägi näide):

Valitsuse kulutused: 100 000 miljonit eurot

Maksutulud: +120 000 miljonit eurot

Ülejääk: + 20 000 miljonit

(Erasektori puudujääk: - 20 000 miljonit)

Riigivõlg kokku: - 70 000 miljonit eurot vähendab

Erasektori sääste + 70 000 miljonit eurot

4. Interaktiivne õppematerjal

Kaasaegsed rahasüsteemid – Viktoriin

Küsimuse kohta võib olla mitu õiget vastust.

Mis tüüpi raha on meie rahasüsteemi osa?

- sularaha pangatähtede ja müntidena (riiklik).
  Õige
- Keskpanga raha kontodel keskpangas (valitsus).
  Õige
- Meie pangakontodel olev raha, mida nimetatakse hoiurahaks (mitteriiklik).
  Õige

Vaata ülevaade, põhiprintsiibid 3 ja 4.

Kes loob meie raha?

- Kommertspangad.
  Õige (deposiitraha)
- Osariik.
  Õige (keskpanga kontodel nii sularaha kui ka keskpanga raha)
- Sularaha lehm.
  Vale (kahjuks)

Vaata ülevaade, põhiprintsiipe 2, 3, 4 ning taustateave küsimust 4 ja 8.

Mis annab riigi rahale väärtuse?

- Kulla algväärtus
  Vale
- Riigi õigussüsteem ja eriti maksusüsteem.
  Õige
- riigis toodetud kaubad ja teenused.
  Õige (eriti valuuta välisväärtuse osas).

Vaata ülevaade, põhiprintsiipe 1, 2 ja taustateavet, küsimusi 1 ja 2.

Kas meie, tavalised inimesed, saame keskpanga rahaga konto?

- Ei, sest ainult pankadel ja valitsusel võivad olla keskpangas kontod.

  Õige
- Ei, meie, tavalised inimesed, saame hoiurahaga konto avada ainult kommertspangas. Kui tahame riigi raha, siis saame oma tagatisraha välja maksta sularahas.

  Õige
- Kui keskpank võtaks kasutusele digitaalse euro, võiks ka tavainimestel olla keskpanga rahaga konto.

  Õige

  Vaata ülevaade, 4. põhiprintsiipi ja taustateavet, 3. küsimust.

Mis annab pankade hoiuserahale selle väärtuse?

- Asjaolu, et saame selle igal ajal riigi sularahaks vahetada.

  Õige
- Pankade omakapital.

  Vale (pankade omakapital katab vaid minimaalse osa pangahoiustest.)
- Õiguslik raamistik, pangajärelevalve, kohustuslik hoiusekindlustus ja riiklikud täiendavad garantiid kriisi korral.

  Õige

  Vaata nii ülevaade, 4. põhiprintsiipi kui ka taustateavet, 3. küsimust.

Me elame kaheastmelises rahasüsteemis, mida see tähendab?

- On riigi sularaha ja sularahata keskpanga raha.

  Vale
- Ühelt poolt on riigi raha (sularaha ja keskpangakontodel) ja teiselt poolt pankade hoiuraha.

  Õige
- Riik laseb välja tegelikku valuutat ja pangad teistkordset raha, mis saab oma väärtuse riigi rahast.

  Õige

  Vaadake ülevaade, 3. ja 4. põhiprintsiipe ning diagrammi.

Mis on pankade eriline ärimudel?

- Nad loovad laenu andes hoiuraha.

  Õige
- Nad edastavad hoiustajate raha laenuvõtjatele.

  Vale
- Nad võivad tegutseda vastutustundetult, sest kahtluse korral päästab nad riigi poolt.

  Arvestades 2008. aasta finantskriisi, võite nii arvata.

  Vaata taustateavet, küsimusi 3, 4 ja 14.

Mis juhtub hetkel, kui laen on tagasi makstud?

- Hoiuraha, millega laen pangale tagasi makstakse, aegub.
  Õige
- Pank võib tagasimakstud hoiuseraha endale jätta.
  Vale
- Luuakse uus hoiuraha.
  Vale

Vaata taustateavet, küsimusi 4 ja 5.

Me elame krediidiraha süsteemis, mida see tähendab?

- Raha tekib laenu andmisel ehk laenuvõtja võrdse võlasummaga.
  Õige
- Et keegi oleks mustas tindis (sääst), peab keegi teine olema punases tindis (võlg).
  Õige
-Maailmas peab alati olema nii palju võlgu, kui on raha.
  Õige (Ainult spetsialistidele: väikesed kõrvalekalded võivad tekkida, kuna raha tekib ja kustub ka pankade ja mittepankade vahelistes ostudes ja müükides).

Vaata ülevaade, 5. põhiprintsiipi ja taustateavet, küsimusi 4, 5, 11 ja 14.

Miks riik ei ole võlgnik nagu kõik teised?

- Kuna riigil on valuuta monopol ja ta saab endale lubada võlgu. See üksi võib ja peab tegema tegeliku valuuta.
  Õige
- Sest riigi keskpank võib luua piiramatus koguses raha ega saa pankrotti minna.
  Õige
- Sest isegi eurotsooni riik võib eurost lahkuda ja uuesti kasutusele võtta oma valuuta, mida ta saab siis lõputult luua.
  Õige

Vaata ülevaade, 2. põhiprintsiipi ja taustateavet, küsimusi 11 ja 12.

Kes loob raha, millega riigivõlakirju ostetakse?

- Pangad. Nad rahastavad riiki enda loodud hoiuserahaga.
  Vale (hoiusraha on ainult teise järgu raha, mille eest ei saa riigivõlakirju ja millega ei saa riike rahastada).
- Keskpank, kuna valitsuse võlakirju saab osta ainult valitsuse keskpanga raha eest.
  Õige
- Kodanikud oma maksumaksetega.
  Vale (kodanikud maksavad makse, kuid ei saa raha luua).

Vaata ülevaade, 2. põhiprintsiipi ja taustateavet, küsimusi 6, 7, 8 ja 9.

Mis on riigivõlakirjade funktsioon?

- Riik müüb riigivõlakirju, et võtta pankadelt üleliigne keskpangaraha.

  Õige. (Ilma riigivõlakirjadeta oleks pangandussüsteemis liiga palju keskpangaraha, mis takistaks positiivset baasintressi).
- Pangad ja kindlustusseltsid toetuvad valitsuse võlakirjadele kui turvalistele investeeringutele.
  Õige.
- Valitsuse võlakirjad on hädavajalikud, et valitsus saaks oma toimimiseks vajalikku raha koguda.
  Vale. (Riigil on valuuta monopol ja ta saab seda toota oma keskpangaga. Riigivõlakirjad on osa finantssüsteemi keerulisest protseduurist, kuid mitte hädavajalikud).

Vaata taustateavet, küsimusi 6, 7, 8 ja 9.

Mis on eurotsooni probleem?

- Euroala osariigid on oma raha loomise privileegi lepinguga neutraliseerinud.

  Õige.
- Eurotsoonil endal pole institutsioone, mis oleksid volitatud raha kulutama ja kriisis majandust stabiliseerima.
  Õige.
- Seal on 19 erinevat riigivõlakirja, mistõttu EKP ei saa intressimäära kontrolli all hoida nii lihtsalt kui tavaline riigi keskpank.
  Õige.

Vaata taustateavet, küsimusi 9 ja 10.

Mis probleem oleks siis, kui riik tegelikult oma riigivõla tagasi maksaks?

- Tagasimakstud raha aegub.
  Õige.
- Rahapakkumine väheneb ja sellega varem või hiljem ka nõudlus ja majandustoodang. Tuleks majanduslangus.
  Õige.
- Probleeme poleks, tegelikult oleks märkimisväärne majandustõus ilma riigivõlata.
  Vale.

Vaata taustateavet, küsimusi 11 ja 12.

Kuidas inflatsiooniga võidelda?

- Inflatsioon on kontrollimatu jõud ja võib meid tabada igal ajal, isegi rahuajal.

  Vale.
- Keskpank saab tõsta baasintressi, et laenunõudlus ja seeläbi pankade rahaloome väheneks.
  Õige.
- Riik saab makse tõsta. Nii vähendab see erasektori nõudlust ja seeläbi ka survet hindadele.
  Õige.

Vaata taustateavet, küsimusi 11 ja 14.

Miks on deflatsioon – raha väärtuse tõus – nii ohtlik?

- Deflatsiooni korral lükatakse investeeringud ja tarbimine edasi. Nõudlus kukub kokku.

  Õige.
- Käimas on allakäiguspiraal, kus nõudluse kokkuvarisemine ja tööpuudus muutuvad üha intensiivsemaks.

  Õige.
- Keskpank on oma baasintressimääraga deflatsiooni korral jõuetu. Ainult valitsuse eelarvepuudujääk ja seega uus riigivõlg võivad trendi murda.

  Õige.

Vaata taustateavet, küsimus 13.

Creative commonsi nõuanded

Autor: Monika Stemmer, weltgewandt e.V.

This text is published under the terms of the Creative Commons License: by-nc-nd/3.0/ The name of the author shall be as follows: by-nc-nd/3.0/ Author: Monika Stemmer, funding source: Erasmus+ Programme for Adult Education of the European Union. The text and materials may be reproduced, distributed and made publicly available for non-commercial purposes. However, they may not be edited, modified or altered in any way.
Copyright information on images can be found directly under the images.

Disclaimer Erasmus+

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement ofthe contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.